

КЛАСИЧНИЙ ПРИВАТНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

СТОМАТОВ ЕДУАРД ГРИГОРОВИЧ

УДК 343:413

**КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВА ОХОРОНА
ПРИВАТНОГО ТА СІМЕЙНОГО ЖИТТЯ ЛЮДИНИ В УКРАЇНІ**

12.00.08 – кримінальне право та кримінологія;
кримінально-виконавче право

РЕФЕРАТ

дисертації на здобуття наукового ступеня
доктора юридичних наук

Запоріжжя – 2025

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана в Класичному приватному університеті, м. Запоріжжя.

Офіційні опоненти: доктор юридичних наук, професор
ВОЛКОВА Юлія Анатоліївна,
ВНЗ «Київський університет ринкових відносин»,
професор кафедри права;

доктор юридичних наук, професор,
Заслужений діяч науки і техніки України
ДУДОРОВ Олександр Олексійович,
Київський національний університет
імені Тараса Шевченка,
професор кафедри кримінально-правової політики
та права Навчально-наукового інституту;

доктор юридичних наук, професор
ЗАГИНЕЙ-ЗАБОЛОТЕНКО Зоя Аполлінаріївна,
Інститут держави і права ім. В. М. Корецького
НАН України,
завідувач відділу кримінального права,
кримінології та судоустрою.

Захист відбудеться «26» травня 2025 р. о 10⁰⁰ годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 17.127.07 Класичного приватного університету за адресою: 69002, м. Запоріжжя, вул. Жуковського, 70б, ауд. 124.

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Класичного приватного університету за адресою: 69002, м. Запоріжжя, вул. Жуковського, 70б, ауд. 114.

Про дату та місце захисту громадськість проінформовано «25» квітня 2025 р.

В.о. вченого секретаря
спеціалізованої вченої ради

Ю. В. Абакумова

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Обґрунтування вибору теми дослідження. Забезпечення права на приватність людини є одним зі стратегічних напрямів реалізації Національної стратегії у сфері прав людини 2021 р.¹, а забезпечення кожному доступу до дієвих механізмів захисту права на приватність у всіх сферах життєдіяльності, зокрема медичній сфері, сфері соціального захисту, під час проведення оперативно-розшукових заходів та негласних слідчих дій визначено очікуваним результатом. Оновлення законодавства у сфері захисту персональних даних, яке наразі оцінюється фахівцями як таке, що не в повній мірі забезпечує захист персональних даних в Україні у світлі розвитку міжнародних стандартів у цій сфері, є однією з вимог, висунутих ЄС до України на шляху до європейської інтеграції. Тож актуалізується питання створення відповідно до європейських стандартів механізму охорони й захисту персональних даних, які визнаються складовою приватного життя людини, включаючи і їх кримінально-правову охорону.

Право на недоторканність та повагу до приватного й сімейного життя людини визнано на міжнародному рівні. Відповідні стандарти правової охорони визначені в таких міжнародних документах, як Загальна декларація прав людини, Міжнародний пакт про громадянські та політичні права, Конвенція про захист прав людини та основних свобод, і закріплені в ст. 30, 31 та 32 Конституції України. Зважаючи на те, що приватне та сімейне життя людини охороняється в Україні різними галузями права (конституційним, цивільним, адміністративним, інформаційним, сімейним, житловим, кримінально-процесуальним та ін.), потребує уточнення місце кримінально-правової охорони в системі засобів правової охорони цього права. Також актуальним питанням залишається виконання державою позитивних і негативних обов'язків як учасниці Європейської конвенції (лише 2023 р. винесено 13 рішень у справах проти України, де зафіксовано порушення зобов'язань за ст. 8 Конвенції).

Щорічно в державі фіксуються порушення права на приватне та сімейне життя людини, яке в структурі всіх посягань, передбачених Розділом V Особливої частини КК України, посідає друге місце після ухилення від сплати аліментів на утримання дітей, а серед усіх порушень цього права чільне місце належить порушенню недоторканності житла чи іншого володіння людини. І ці показники навряд чи відображають реальний стан речей, з огляду на те, що провадження за більшістю з них відкривається лише за заявою потерпілої особи, а кількість потерпілих осіб, які відмовляються продовжувати судовий розгляд справи, переважає.

Кримінально-правова охорона приватного та сімейного життя людини є однією з багатьох складових кримінально-правової системи в Україні, тому

¹ Національна стратегія у сфері прав людини, затверджена Указом Президента України від 24 березня 2021 р. № 119/2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/119/2021#Text> (дата звернення: 16.02.2024).

дослідження спиралося на доволі значний масив наукових розробок з фундаментальних питань кримінально-правового регулювання таких вітчизняних учених, як: Д. С. Азаров, П. П. Андрушко, Н. О. Антонюк, Ю. В. Баулін, В. І. Борисов, Л. П. Брич, А. А. Вознюк, Ю. В. Волкова, О. П. Горох, В. К. Гришук, Н. О. Гуторова, Т. А. Денисова, О. О. Дудоров, З. А. Загиней-Заболотенко, К. П. Задоя, І. О. Зінченко, Д. Ю. Кондратов, В. В. Кузнецов, К. Б. Марисюк, М. І. Мельник, В. О. Навроцький, О. В. Наден, М. І. Панов, О. О. Пащенко, Є. О. Письменський, Ю. А. Пономаренко, В. Я. Тацій, В. І. Тютюгін, П. Л. Фріс, М. І. Хавронюк, О. В. Харитонova, С. В. Хилюк, С. Д. Шапченко, О. М. Ященко та ін.

Різні аспекти правової охорони права на повагу до приватного та сімейного життя людини розглядали фахівці з теорії права, міжнародного, конституційного, цивільного, інформаційного, кримінально-процесуального права, як-от: І. В. Басиста, М. В. Бем, І. В. Гловюк, О. А. Дмитренко, Н. В. Камінська, О. В. Капліна, В. В. Кожан, В. А. Ліпкан, П. М. Рабинович, М. В. Савчин, О. О. Торбас, С. В. Шевчук, О. Г. Шило та ін.

Окремі питання кримінально-правової охорони приватного та сімейного життя людини розглянуті М. В. Анчуковою, В. В. Гальцовою, О. М. Готіним, В. В. Давиденко, О. М. Довгою, С. М. Логіною, В. Т. Маляренко, А. І. Марущаком, О. П. Рябчинською, А. П. Роне, В. О. Серьогіним, О. М. Храмцовим. На монографічному рівні згадану проблематику розробляла С. Я. Лихова («Злочини проти громадянських, політичних та соціальних прав і свобод людини і громадянина за Кримінальним кодексом України (теоретико-правове дослідження)», 2006 р.), Ю. І. Дем'яненко («Кримінальна відповідальність за порушення недоторканності приватного життя», 2008 р.), І. І. Присяжнюком («Кримінальна відповідальність за порушення недоторканності житла або іншого володіння особи в Україні», 2010 р.), О. П. Горпинюк («Кримінально-правова охорона інформаційного аспекту приватності в Україні», 2011 р.), Д. Ю. Кондратовим («Кримінально-правова охорона таємниці листування, телефонних розмов, телеграфної чи іншої кореспонденції, що передаються засобами зв'язку або через комп'ютер», 2011 р.), Ю. М. Жмур («Кримінально-правовий захист недоторканності житла в Україні», 2012 р.), І. Б. Король («Охорона недоторканності приватного життя: кримінально-правові та кримінологічні аспекти», 2015 р.), О. В. Сосніною («Кримінальна відповідальність за порушення недоторканності приватного життя (ст. 182 КК України)», 2017 р.), І. В. Єдинак («Порівняльна характеристика кримінальної відповідальності за порушення таємниці листування, телефонних розмов, телеграфної чи іншої кореспонденції, що передаються засобами зв'язку або через комп'ютер, за законодавством України та Республіки Польща», 2021 р.), В. В. Матвійчуком («Кримінально-правова характеристика діяння порушення недоторканності приватного життя (ст. 182 КК України)», 2022 р.).

Загалом учені всебічно проаналізували об'єктивні та суб'єктивні ознаки кримінальних правопорушень, передбачених ст. 162, 163, 182 КК, їх розмежування між собою та відмежування від суміжних кримінальних правопорушень, особливості кваліфікації за сукупністю з іншими кримінальними правопорушеннями, санкції цих кримінально-правових норм, підходи щодо диференціації кримінальної відповідальності за їх вчинення, виявили окремі недоліки, які, на їх думку, позначаються на ефективності цих норм. Зроблені ними висновки й висловлені пропозиції щодо вдосконалення кримінального законодавства в цій сфері збагачують науку і спрямовують правозастосовну діяльність. Водночас узагальнення й розв'язання науково-прикладної проблеми розроблення концептуальних засад кримінально-правової охорони приватного та сімейного життя в Україні, а також наукове обґрунтування шляхів удосконалення законодавства України в цій сфері та практики його застосування залишаються актуальними з огляду на такі фактори: визначення чітких підстав і меж втручання в особисте та сімейне життя особи й надалі є контраверсійним питанням, з огляду на пошук розумного балансу між дотриманням європейських цінностей поваги до приватного та сімейного життя людини, з одного боку, а з іншого – інтересами суспільства й національної безпеки; дефіцит досліджень впливу негативного та позитивного обов'язків держави щодо захисту прав людини на формування моделі кримінально-правової охорони приватного життя людини в Україні; необхідність з'ясування особливостей застосування практики ЄСПЛ у процесі кримінально-правової кваліфікації посягань на недоторканність приватного та сімейного життя людини судами; інтенсивна законопроектна робота останніх років, яка не має системного характеру та чітко визначених підстав щодо зміни обсягу кримінально-правової охорони; різне бачення меж кримінально-правової охорони цього права науковцями, зокрема посилення кримінальної відповідальності; розробка проекту нового КК України тощо.

Тож багаторівневе дослідження кримінально-правової охорони приватного та сімейного життя, визначення її функціонально-цільового спрямування й основних зв'язків з іншими видами правової охорони в правовій системі України, визначення її оптимальної конструкції, здатної ефективно досягати поставлених перед нею цілей, залишається актуальним.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертацію виконано відповідно до Національної стратегії у сфері прав людини, затвердженої Указом Президента України від 24 березня 2021 р. № 119/2021, у межах напрямів досліджень, передбачених розділом 2.8 Примірного переліку та опису предметних напрямів досліджень у межах спеціальності 081 «Право», затвердженого наказом Міністерства освіти і науки України від 28 грудня 2018 р. № 1477, розділом I Стратегії розвитку наукових досліджень Національної академії правових наук України на 2016–2020 рр., затверджених постановою загальних зборів Національної академії правових наук України від 03 березня

2016 р. № 14–10. Тему дисертаційної роботи затверджено рішеннями вченої ради Класичного приватного університету (протокол від 28 січня 2024 р. № 6).

Мета й задачі дослідження. *Метою дослідження є узагальнення й розв’язання науково-прикладної проблеми розроблення концептуальних засад кримінально-правової охорони приватного та сімейного життя в Україні, а також наукове обґрунтування шляхів удосконалення законодавства України в цій сфері та практики його застосування.*

Для досягнення цієї мети поставлено такі *завдання*:

- систематизувати наукові знання про стан розробки кримінально-правової охорони приватного та сімейного життя людини;
- сформулювати методологічні засади дослідження;
- проаналізувати етапи формування змісту концепту права людини на приватність та його трансформацію в міжнародному вимірі;
- простежити інституалізацію права на приватність в історії українського конституціоналізму;
- визначити стан кримінально-правової охорони права на недоторканність приватного життя в новітній історії України;
- розробити теоретико-методологічні підходи щодо визначення поняття кримінально-правової охорони права на приватне та сімейне життя в гносеологічному, онтологічному й аксіологічному аспектах;
- уточнити об’єкт і межі кримінально-правової охорони приватного та сімейного життя людини в системі правової охорони;
- з’ясувати вплив негативного та позитивного обов’язків держави щодо захисту прав людини на формування моделі кримінально-правової охорони приватного життя людини в Україні;
- охарактеризувати межі втручання в приватне та сімейне життя людини в Україні й критерії його необхідності;
- виокремити види кримінальних правопорушень, що посягають на приватне та сімейне життя людини, за характеристикою об’єкта посягання;
- розглянути ознаки порушення недоторканності житла чи іншого володіння особи, порушення таємниці листування, телефонних розмов, телеграфної чи іншої кореспонденції, що передаються засобами зв’язку або через комп’ютер, порушення недоторканності приватного життя та дослідити практику національних судів щодо їх тлумачення;
- розглянути засоби диференціації кримінальної відповідальності за посягання на приватне та сімейне життя людини (на прикладі кваліфікуючих ознак);
- висвітлити та узагальнити особливості застосування практики ЄСПЛ у процесі кримінально-правової кваліфікації посягань на недоторканність приватного та сімейного життя людини судами;

- з'ясувати тенденції застосування заходів кримінально-правового характеру за вчинення кримінальних правопорушень, що посягають на приватне та сімейне життя в Україні;

- осмислити досвід кримінально-правової охорони приватного та сімейного життя людини в інших країнах і виокремити позитивний з метою визначення пріоритетних напрямів удосконалення вітчизняного кримінального закону;

- розробити концептуальну модель кримінально-правової охорони приватного та сімейного життя людини;

- сформулювати рекомендації, спрямовані на вдосконалення кримінального законодавства та покращання правозастосовної практики у відповідній сфері.

Об'єкт дослідження – правовідносини, що складаються з приводу забезпечення гарантованих Конституцією України прав людини у сфері приватного та сімейного життя кримінально-правовими засобами в Україні.

Предмет дослідження – кримінально-правова охорона приватного та сімейного життя людини в Україні.

Методи дослідження. Методологічним підґрунтям дослідження є сукупність загальнонаукових, філософських і спеціально-наукових методів пізнання. *Діалектичний* метод обрано для всебічного вивчення формування концепту поваги до приватного та сімейного життя на міжнародному рівні, його трансформації в правових системах світу та вітчизняній правовій системі зокрема, що надало змогу виділити окремі аспекти становлення кримінально-правової охорони приватного та сімейного життя в Україні, розкрити сучасний стан досліджуваного предмета (підрозділи 1.3, 1.4, 1.5, 2.3, 4.2, 5.1, 5.2). Методи *аналізу і синтезу, індукції і дедукції* використано для визначення (від загального до особливого) напряму наукового пошуку та структурно-логічної схеми дисертації, а також створення в процесі синтезу виявлених ознак, що характеризують кримінально-правову охорону приватного та сімейного життя, загального уявлення про зміст цього явища (усі розділи роботи); методи *юридичної лінгвістики, герменевтики та логіко-семантичного аналізу* – для з'ясування змісту багатозначних понять, що формують концепт поваги до приватного та сімейного життя людини, формулювання й удосконалення понятійно-категоріального апарату дослідження («особисте життя», «приватне життя», «сімейне життя», «конфіденційна інформація», «персональні дані», «лікарська таємниця», «медична інформація», «житло», «незаконно» тощо) (підрозділи 1.3, 2.1, 2.2, 3.1, 3.2, 3.3, 3.4, 4.2, 5.2), а також для аналізу відповідних доктринальних тлумачень категорій і понять, що стосуються дослідження (усі розділи); *історико-правовий* – для ретроспективного аналізу еволюції становлення концепту приватного життя особи як в Україні, так і за її межами (підрозділи 1.3–1.5); *порівняльно-правовий* – для вивчення досвіду кримінально-правової охорони приватного та сімейного життя в інших країнах

(зокрема Королівства Іспанії та Республіки Польща); *формально-логічний* – для опрацювання чинного законодавства України щодо регулювання поведінки з конфіденційною інформацією, обробки тієї її частини, яка є персональними даними, щодо визначення правомірності обмеження окремих складових права на приватне життя, зокрема недоторканності житла та іншого володіння особи тощо, що надало змогу виявити окремі прогалини й розробити пропозиції з удосконалення цього законодавства, та практики його застосування судами (підрозділи 3.2, 3.3, 3.4, 4.2, 4.3, 5.2); *системний (системно-структурний)* – для з’ясування внутрішніх зв’язків між різновидами правової охорони та захисту приватного й сімейного життя особи, що здійснюються, крім кримінально-правових, і цивільно-правовими та адміністративно-правовими (макрорівень) засобами, від окремих посягань на приватне та сімейне життя, критерієм групування яких є спільний об’єкт посягання (мікрорівень) (підрозділи 2.1, 2.2, 2.3, 3.1, 4.1, 5.2); *системно-функціональний* – для визначення особливостей застосування практики ЄСПЛ у процесі кримінально-правової кваліфікації посягань на недоторканність приватного життя особи в судовій практиці (підрозділ 4.2); *моделювання* – для з’ясування розроблення концептуальної моделі кримінально-правової охорони приватного та сімейного життя людини (підрозділ 5.2); *статистичний* – у ході аналізу облікованих кримінальних правопорушень цієї категорії, повідомлень про підозру, обвинувальних актів, обвинувальних вироків та ухвал, матеріалів і справ про правопорушення (кримінальні й адміністративні), відомостей про кількість вчинених кримінальних правопорушень та кількість засуджених осіб (за формами № 1, № 6 та № 7) (підрозділи 3.1–3.4, 4.1); *проєктний аналіз* – для визначення, порівняння та обґрунтування альтернативних проєктів кримінально-правових актів у сфері предмета дослідження (підрозділи 3.1–3.4, 5.2).

Емпіричну базу дослідження становлять: статистичні дані за 2013–2024 рр. про зареєстровані кримінальні правопорушення та результати їх розслідування, про кількість осіб, притягнутих до кримінальної відповідальності, види призначеного покарання та склад засуджених, 300 вироків суду за період 2008–2024 рр., у тому числі розміщених у Єдиному державному реєстрі судових рішень та в судовому архіві, у справах про кримінальні правопорушення за ст. 139, 145, 152, 162, 163, 169, 182, 185–187 та іншими статтями КК України, про кількість осіб, притягнутих до відповідальності за ст. 188³⁹ та іншими статтями КУпАП; понад 100 ухвал про дозвіл на обшук житла чи іншого володіння особи; ухвал слідчого судді про дозвіл на проведення негласної слідчої (розшукової) дії; скарги на бездіяльність слідчого щодо невнесення відомостей про кримінальне правопорушення до Єдиного реєстру досудових розслідувань; ухвали суду за результатами розгляду скарги на бездіяльність щодо невнесення відомостей до ЄРДР (зобов’язання вчинити дії) про вчинення кримінального правопорушення (ст. 162, 163 та 182 КК)) тощо. Особистий досвід розгляду справ щодо

кримінальних правопорушень, що посягають на приватне та сімейне життя людини, під час роботи на посаді судді.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що дисертація є першим у вітчизняній кримінально-правовій науці комплексним фундаментальним дослідженням, що ґрунтується на сучасних наукових здобутках представників вітчизняної і європейської правової науки, в якому розв'язано важливу науково-прикладну проблему визначення кримінально-правових засад охорони приватного та сімейного життя в Україні, обґрунтовано низку концептуальних положень, висновків і рекомендацій щодо вдосконалення законодавства та його застосування правоохоронними органами та судами.

На основі проведеного дослідження сформульовано положення, які презентують його наукову новизну, характеризують внесок у розвиток вітчизняної кримінально-правової науки, є значущими для правотворчої та правозастосовної діяльності, а саме:

вперше:

- визначено поняття кримінально-правової охорони приватного та сімейного життя людини як імперативної владної діяльності, здійснюваної з метою забезпечення належної реалізації цього особистого немайнового права та убезпечення його від протиправного впливу, що полягає у встановленні кримінально-правових заборон Верховною Радою (нормативний рівень кримінально-правового регулювання) та застосуванні забороняючих кримінально-правових норм, що передбачають відповідальність за конкретні посягання на приватне та сімейне життя людини, у разі вчинення відповідного кримінального правопорушення, передбаченого КК України, судом (індивідуальний рівень нормативно-правового регулювання);

- досліджено кримінально-правову охорону як частину (елемент) правової охорони поваги до приватного та сімейного життя, яка здійснюється як публічно-правовими (конституційно-правові гарантії, адміністративно-правова охорона), так і приватно-правовими засобами (цивільно-правовий захист), та визначено особливості кримінально-правової охорони в аспекті *ultima ratio*;

- на підставі узагальнення факторів, якими керувалися розробники КК України 1960 р., чинного КК України та проєктів змін і доповнень до ст. 162, 163 та 182 КК України, визначено такі дійсні приводи криміналізації діянь, що посягають на приватне та сімейне життя людини: 1) забезпечення реалізації положень ст. 30–32 Конституції України та інших законів України; 2) створення належного механізму кримінально-правової охорони цих прав задля ефективної та безперешкодної (вільної) їх реалізації, недопущення втручання з боку органів влади та посягань з боку інших осіб; 3) виконання зобов'язань за чинними міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України відповідно до ст. 9 Конституції України;

- досліджено генезу права на приватне та сімейне життя людини в історії українського конституціоналізму та зроблено висновок, що сучасна

інтерпретація конституційних приписів щодо охорони права на приватне та сімейне життя в будь-яких сферах життєдіяльності людини є, безумовно, максимально наближеною до сучасного світового розуміння прайвесі як цінності людини в сучасному суспільстві;

– на прикладі кримінальних правопорушень, що посягають на приватне та сімейне життя людини, показано, що визнана в кримінально-правовій доктрині як визначальний критерій криміналізації діянь закономірність, за якою верхня межа шкоди, заподіяної адміністративним правопорушенням, є нижньою межею злочину, або ж верхня межа адміністративного правопорушення буде нижньою межею кримінального проступку, а верхня межа кримінального проступку буде нижньою межею злочину, не може претендувати на універсальність, оскільки значна частина адміністративних та кримінальних правопорушень не перебувають у такому взаємозв'язку, не є схожими (тотожними) за характером. Відтак такий підхід є обмеженим і може бути взятий до уваги при розмежуванні адміністративних та кримінальних правопорушень з однаковим об'єктом посягання (власність, громадський порядок, сфера господарської діяльності, моральність тощо);

– вказано на логічну неточність оперування даними судової статистики при вирішенні питання про доцільність встановлення кримінально-правової заборони певного суспільно небезпечного діяння (умова криміналізації) через його типовість та поширеність, оскільки це не пояснює механізму моніторингу ситуації з поширенням такої поведінки, оцінка якої як суспільно небезпечної, а в подальшому й кримінально караної, ще тільки відбувається. Вочевидь, що звернення до таких статистичних даних може бути корисним при з'ясуванні доцільності кримінально-правової заборони в аспекті принципу економії кримінальної репресії, зміни обсягу кримінально-правової заборони, можливо, диференціації кримінальної відповідальності за порушення недоторканності житла чи іншого володіння особи тощо;

– запропоновано при розробці нового КК України визнавати презумпцію доцільності криміналізації суспільно небезпечного діяння, яка ґрунтується на підтвердженій ефективній дії попереднього кримінального закону, за умови відсутності суттєвих змін у структурі суспільних відносин у відповідній сфері, визначення змісту та обсягу конституційних прав людини тощо, доцільним кроком при з'ясуванні передумов криміналізації діянь у процесі розробки нового кодифікованого акту. Щодо з'ясування наступності положень кримінально-правової охорони прав, передбачених ст. 30–32 Конституції України, – відсутності змін у визначенні змісту та обсягу цих прав;

– наведено розгорнуту характеристику інформації про сімейне життя людини, зміст якої становлять особисті немайнові права та обов'язки подружжя, їх реалізація; права та обов'язки матері, батька і дитини (зокрема й визначення походження дитини осіб, які перебувають у шлюбі між собою, визначення походження дитини, народженої в результаті застосування допоміжних

репродуктивних технологій, визначення походження дитини, батьки якої не перебувають у шлюбі між собою, визнання батьківства за рішенням суду, оспорування батьківства тощо), що дозволяє відмежувати останню від інформації про приватне життя людини;

– запропоновано в процесі кримінально-правової оцінки порушення недоторканності приватного та сімейного життя людини виходити з презумпції відсутності згоди, тобто «презумпції незгоди» особи на будь-які дії з такою інформацією (відомостями), яку вона вільно, на власний розсуд, попередньо не оприлюднила (поширила, повідомила тощо) у будь-який спосіб (не повідомила при особистому спілкуванні або визначила її як таку, яку вона бажає зберегти в таємниці й не бажає доведення до третіх осіб, не розмістила в соціальних мережах, не повідомила при самопрезентації тощо), за якого вона би стала доступною іншим особам;

– обґрунтовано недоцільність виокремлення в структурі істотної шкоди, яка може бути заподіяна внаслідок порушення недоторканності приватного та сімейного життя людини, матеріальної (майнової) шкоди, яка полягає у виді майнових збитків;

– проаналізовано практику застосування ЄСПЛ у процесі кримінально-правової кваліфікації посягань на приватне та сімейне життя людини та з'ясовано, що з визначених ЗУ «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини» форм її застосування використовується лише така форма, як посилання на текст Конвенції та практику (рішення) Суду (ст. 18) у судовому рішенні;

– проаналізовано заходи кримінально-правового характеру, що призначаються за кримінальні правопорушення, передбачені ст. 162, 163 та 182 КК України, та здійснено їх ранжування за якісним і кількісним показником, з'ясовано вади правозастосовної діяльності в процесі їх застосування;

– досліджено кримінально-правовий захист приватного та сімейного життя людини в кримінальному законодавстві Республіки Польща та Королівства Іспанія на нормативному (аналіз кримінальних кодексів) і функціональному (аналіз конституційних засад охорони, кримінально-правової доктрини, правозастосовної практики, статистичних даних) рівнях;

– на підставі аналізу статистичних даних про кількість правопорушень, що посягають на приватне та сімейне життя в Іспанії, порівняно з відповідними показниками в Україні, з'ясовано відмінні тенденції в їх структурі: в Україні превалюють показники порушення недоторканності житла чи іншого володіння особи, натомість в Іспанії на перше місце виходять незаконні дії з конфіденційною інформацією, тобто більш поширеним об'єктом посягання є інформаційна складова приватності;

– запропоновано диференціювати кримінальну відповідальність за порушення недоторканності приватного життя, вчинене за таких обставин: щодо інформації, яка становить особливий ризик для прав і свобод суб'єктів

персональних даних (чутливих даних); з дискримінаційних мотивів (або з метою дискримінації); призвело до тяжких наслідків;

удосконалено:

– систему аргументів щодо доцільності перереформатування структури Розділу V Особливої частини КК України шляхом включення до нього кримінальних правопорушень, передбачених ст. 132 та 145 КК України;

– підходи щодо розуміння змісту ч. 2 ст. 233 КПК, що дає підстави визнати казарми військовослужбовців (як казарми поліпшеного планування, що належать до житлового фонду військової частини, так і спальні приміщення казарм для особового складу військовослужбовців строкової служби) житлом військовослужбовців на час проходження ними військової служби. Натомість приміщення, в яких утримуються особи, яким призначено покарання у виді арешту, яке полягає в триманні засудженого військовослужбовця в умовах ізоляції на гауптвахті та тримання в дисциплінарному батальйоні, не є житлом у розумінні ст. 233 КПК, оскільки права осіб, які там тримаються, обмежені за законом;

– аргументацію підходу, за яким встановлення законності чи незаконності фактичного володіння особи житлом чи іншим володінням перебуває поза межами диспозиції ст. 162 КК, а висловлені в кримінально-правовій науці позиції щодо визнання потерпілою особою від порушення недоторканності житла виключно особи, яка на законних підставах є власником житла чи іншого володіння, не узгоджується із сучасним підходом щодо правової оцінки наявності законних підстав правомочності перебування в житлі чи іншому володінні, сформованого ЄСПЛ та розвинутого вищою судовою інстанцією України;

– підхід до з'ясування правового режиму конфіденційної інформації, щодо якої вчиняються дії, не пов'язані з обробкою такої інформації уповноваженими суб'єктами, який має визначатися з урахуванням приписів ст. 32 Конституції України, ч. 4 ст. 307 ЦК України, в якому розкрито зміст права на особисте життя і його таємницю та визначено, що обставини особистого життя фізичної особи можуть бути розголошені іншими особами лише за умови, що вони містять ознаки правопорушення, що підтверджено рішенням суду, а також за її згодою, ст. 11 ЗУ «Про інформацію», де вказано, що не допускаються збирання, зберігання, використання та поширення конфіденційної інформації про особу без її згоди, крім випадків, визначених законом, і лише в інтересах національної безпеки, економічного добробуту та захисту прав людини;

– підхід до правильної кримінально-правової оцінки порушення недоторканності приватного життя особи в частині збирання та поширення інформації про статеве життя особи й обґрунтовано, що створення предмета порнографічного характеру без згоди потерпілої (з фокусуванням ракурсу на статевих органах, без обличчя), за яким неможливо ідентифікувати особу, має кваліфікуватися за ст. 301 КК, адже в такому випадку інформація не збиралась,

оскільки її не існувало, напроти ж збирання (у формі незаконного заволодіння) особистих фото чи відео інтимного характеру, які зберігалися в телефоні чи домашньому комп'ютері, тобто були створені раніше, за якими особа може бути ідентифікована, які висвітлюють її приватне життя, мають визнаватися конфіденційною інформацією про приватне життя особи;

- коло службових осіб, які визнаються належними уповноваженими суб'єктами проведення огляду та обшуку житла чи іншого володіння особи, а саме: прокурор у кримінальному провадженні, який здійснює процесуальне керівництво, слідчий, визначений керівником органу досудового розслідування, у тому числі слідчий, який входить до групи слідчих у кримінальному провадженні, а також співробітники оперативних підрозділів, які можуть залучатися вказаними вище уповноваженими особами до проведення таких дій;

- підходи щодо розмежування понять «лікарська таємниця», «інформація про стан здоров'я» та «медична інформація»;

- підходи щодо розмежування понять «право на приватне життя», «право на інформацію» та «інформаційні права особи»;

набуло подальшого розвитку:

- підхід щодо темпоральних меж кримінально-правової охорони, яка починається не з моменту вчинення кримінального правопорушення чи суспільно небезпечного діяння, що не є кримінальним правопорушенням, а з моменту криміналізації певної суспільно небезпечної поведінки, коли така ознака, як суспільна небезпечність, підкріплюється визнанням її протиправним діянням у конкретній статті КК України;

- розуміння того, що межі кримінально-правового регулювання визначаються самим законодавцем шляхом визначення кола діянь, які вимагають кримінально-правової протидії та виключають можливість ефективної протидії таким діянням іншими засобами, як-от цивільно-правовими, адміністративно-правовими чи засобами дисциплінарної відповідальності;

- обґрунтування підходу, за яким виключно суд здійснює застосування кримінально-правових норм, що передбачають відповідальність за посягання на приватне та сімейне життя, зважаючи, що таке застосування полягає, по-перше, у кваліфікації кримінального правопорушення; а по-друге, у призначенні покарання (чи інших заходів кримінально-правового характеру), що може бути здійснено виключно на підставі рішення суду з огляду на принцип презумпції невинуватості (ч. 1 ст. 62 Конституції України);

- позиція щодо визнання підставою криміналізації суспільної небезпечності посягань на приватне та сімейне життя людини, яка полягає в порушенні вказаних прав у спосіб, за якого вони не можуть бути відновлені, завдаючи тим самим шкоди людині;

- дискурс щодо оцінки суспільної небезпеки певного діяння, його відносної поширеності та зміни уявлень про ступінь суспільної небезпеки діяння як окремих підстав криміналізації діяння, з одного боку, та віднесення двох

останніх факторів як критеріїв оцінювання на стадії визначення поведінки як суспільно небезпечної, з іншого. За такого підходу визнання відносної поширеності суспільно небезпечних діянь, зміна уявлень про ступінь суспільної небезпеки діяння та зміна загальноновизнаної моральної оцінки відповідного діяння є скоріше факторами, які надають підстави оцінити певну поведінку як суспільно небезпечну й таку, яка потребує кримінально-правової заборони, а не як окремі самостійні підстави криміналізації;

- міркування, що встановлення юридичної, зокрема й кримінальної, відповідальності за порушення права на приватне та сімейне життя як з боку суб'єктів владних повноважень, так і з боку приватних осіб, є елементом механізму забезпечення виконання позитивних зобов'язань держави України у сфері захисту прав людини і в такому розумінні є одним з приводів (підстав, умов) кримінально-правової охорони;

- акцентування на важливості всебічного й чіткого нормативного врегулювання поведінки з конфіденційною інформацією (у тому числі персональними даними особи) на рівні закону, необхідність якого пов'язана з визначенням меж криміналізації суспільно небезпечних діянь, що порушують приватне (особисте) життя людини;

- позиція, що перевірка правомірності втручання представників влади в приватне життя людини має здійснюватися виключно на підставі передбачених національним законодавством, а не будь-яким іншим нормативно-правовим актом, підстав та повноважень;

- думка, що назва Розділу V КК України має бути уточнена і сформульована максимально наближено до приписів Конституції України, зокрема як «Кримінальні правопорушення проти конституційних прав і свобод людини і громадянина»;

- розуміння того, що вказівка в диспозиції ч. 1 ст. 162 КК на два види потерпілих, а саме особу (при вчиненні незаконного проникнення до житла чи іншого володіння, незаконного проведення в них обшуку і огляду) та громадянина (при вчиненні незаконного виселення чи вчинення інших дій, що порушують недоторканність житла), не впливає на сферу застосування цієї кримінально-правової норми й не обмежує людину в кримінально-правовій охороні цього права з огляду на наявність або відсутність правового зв'язку з державою;

- підтримка висловлених у кримінально-правовій доктрині пропозицій щодо чіткого унормування особливостей призначення окремих заходів кримінально-правового характеру безпосередньо в ст. 65, 69, 75 КК України та ін.

Практичне значення одержаних результатів. Положення, висновки й пропозиції, сформульовані в дисертації, можуть бути або певною мірою враховані у:

- *правотворчості* – для вдосконалення КК України в частині кримінально-правової охорони приватного та сімейного життя;

– *правозастосовній діяльності* – під час досудового розслідування кримінальних проваджень за ст. 162, 163, 182 КК (лист Відділу поліції № 4 ЗРУП ГУНП від 01 вересня 2024 р.), підготовці клопотань про проведення огляду та обшуку (лист ТУ ДБР у м. Мелітополі від 12 серпня 2024 р.), підготовці клопотань про звільнення особи від кримінальної відповідальності (лист Шевченківської окружної прокуратури м. Запоріжжя Запорізької області від 20 серпня 2024 р.), надання правничої допомоги (лист Адвокатського об'єднання «ЛЕГЕС» від 09 вересня 2024 р.);

– *навчальному процесі* – як навчально-методичний матеріал до дисциплін «Кримінальне право», «Проблеми кримінально-правової кваліфікації», «Проблеми кримінальної відповідальності та покарання» (акт впровадження результатів дисертації в освітній діяльності Класичного приватного університету від 03 лютого 2025 р.);

– *науково-дослідній сфері* – як підґрунтя для подальших наукових досліджень теоретичних та практичних проблем кримінально-правової охорони приватного й сімейного життя в Україні та інших країнах.

Особистий внесок здобувача. Дослідження виконане здобувачем самостійно. Усі висновки та положення, які сформульовані в дисертації та становлять її наукову новизну, розроблені автором самостійно на основі власних досліджень. У статтях, опублікованих у співавторстві, особистий внесок автора полягає в розробленні теоретичних, методологічних, практичних проблем кримінально-правової охорони приватного та сімейного життя, який конкретизовано в списку публікацій. Використані в дисертації наукові розробки й результати співавторів супроводжуються обов'язковим посиланням на джерело.

Апробація результатів дослідження. Основні результати дослідження доповідались та обговорювались на міжнародних науково-практичних конференціях: «Кримінально-правове регулювання та забезпечення його ефективності» (м. Харків, 18–19 жовтня 2018 р.), «Теоретичні та практичні проблеми розвитку кримінального права і процесу» (м. Івано-Франківськ, 03 грудня 2021 р.), «Правова політика України: історія та сучасність» (м. Житомир, 07 жовтня 2022 р.), «Наука і вища освіта» (м. Запоріжжя, 09 листопада 2022 р.), «Актуальні проблеми правоохоронної діяльності в умовах воєнного стану» (м. Хмельницький, 16 березня 2023 р.), «Гармонізація законодавства України з правом Європейського Союзу: реалії та перспективи» (м. Запоріжжя, 18 травня 2023 р.), «Пенітенціарна система у глобальному вимірі» (м. Київ, 03 листопада 2023 р.), «Забезпечення принципів поваги, захисту та реалізації прав дитини у цифровому середовищі» (м. Дніпро, 23 листопада 2023 р.).

Публікації. Основні положення дослідження викладено в 29 наукових публікаціях, з яких: 18 – статті в наукових фахових виданнях України, 3 – статті, опубліковані в міжнародних рецензованих виданнях, 8 – матеріали конференцій.

Структура та обсяг дисертації. Дисертація складається зі вступу, п'яти розділів (19 підрозділів), висновків, списку використаних джерел і додатків. Загальний обсяг дисертації становить 575 сторінок, з них основний текст – 474 сторінки. Список використаних джерел включає 734 найменування та викладений на 81 сторінці.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **вступі** обґрунтовано актуальність обраної теми; визначено мету й завдання, об'єкт і предмет, методи дослідження; розкрито наукову новизну та практичне значення одержаних результатів; наведено відомості про апробацію й упровадження результатів, структуру дисертації.

Розділ 1 «Теоретико-методологічні засади дослідження» містить п'ять підрозділів.

У *підрозділі 1.1 «Стан наукової розробки проблематики кримінальної відповідальності за посягання на приватне та сімейне життя людини»* розглянуто наукові позиції щодо тлумачення ознак кримінальних правопорушень, передбачених ст. 162, 163, 182, та інших, що посягають на приватне та сімейне життя особи, а також низку важливих питань щодо підстав, меж та обсягу криміналізації посягань на приватне та сімейне життя людини, системи кримінальних правопорушень, що посягають на вказані права, формування об'єктивних і суб'єктивних ознак відповідних кримінальних правопорушень, оцінювання характеру та ступеня їх суспільної небезпечності (зокрема збирання, зміна та зберігання конфіденційної інформації) тощо. Серед пропозицій щодо вдосконалення КК України такі: виділення в окремий інститут норм про відповідальність за посягання на приватність (О. П. Горпинюк); виключення з КК України ст. 132, 145 та 168 з одночасним розширенням змісту диспозиції ст. 182 (О. П. Горпинюк); нова назва та редакція ст. 182 КК (Ю. І. Демяненко, О. П. Горпинюк); розширення предмета злочину та кола злочинних дій за ч. 1, встановлення в ч. 2 кваліфікуючих ознак, доповнення заохочувальною (ч. 3) нормою та приміткою роз'яснювального характеру (Ю. І. Демяненко); диференціація кримінальної відповідальності за діяння, передбачене ст. 182 КК, за такими ознаками: 1) «поширення інформації з обмеженим доступом про особу у публічному виступі, творі, що публічно демонструється чи в засобах масової інформації»; 2) «вчинення з використанням спеціальних технічних засобів, призначених для негласного отримання інформації»; 3) «повторно»; 4) «вчинене особою, якій інформація стала відома у зв'язку з виконанням службових чи професійних обов'язків» (О. П. Горпинюк); визнання суб'єктом за ст. 182 КК юридичної особи (О. В. Сосніна); спеціальним суб'єктом за ст. 162 КК службової особи правоохоронного органу, яка здійснює владні повноваження (Ю. М. Жмур); визнання потерпілим від порушення недоторканності житла лише особи, житло чи інше володіння якої належить їй

на законних підставах (Ю. М. Жмур), та ін. Щодо кваліфікації: співвідношення норми ст. 182 КК України як загальної, а норм ст. 162, 163 КК України – як спеціальних; розмежування вказаних кримінальних правопорушень з іншими кримінальними правопорушеннями, зокрема проти власності, у сфері господарської діяльності, проти правосуддя, у сфері державної таємниці тощо. Виокремлено ті з них, які спрямовані на вдосконалення кримінально-правової охорони приватного й сімейного життя людини на правотворчому та правозастосовному рівнях.

У підрозділі 1.2 *«Методологія дослідження»* обґрунтовано методологію власного дослідження, що базується на усталених у правовій науці класифікаціях і включає, крім загальнофілософського методу діалектики, також загально- та спеціально-наукові методи. Охарактеризовано зміст кожного із застосовуваних методів та показано його значення як інструменту дослідження різних аспектів обраного предмета. Проаналізовано сучасні підходи й дискусії щодо використання в кримінально-правових дослідженнях методу діалектики як провідного, та його переваги й недоліки серед альтернативних методів пізнання явищ і процесів правової дійсності (зокрема метафізичного, соціального натуралізму, правового прагматизму). Обґрунтовано використання окремих загальнологічних методів, спеціально-наукових методів пізнання. Акцентовано на важливості використання системного методу (системно-структурного, системно-функціонального) для отримання релевантних меті дослідження результатів.

У підрозділі 1.3 *«Концепт права людини на приватність: формування, зміст, трансформація»* проаналізовано стан дослідження права на приватність представниками історичної та юридичних наук. Досліджено історичні зміни в розумінні та законодавчому регулюванні права на приватність особистого й сімейного життя. З'ясовано особливості підходів до періодизації історичної екзегези права на приватність, віхами такого розвитку можна вважати появу права на спокій (law of nuisance), яке захищалося через подання позову про шкідливість (action of nuisance), розробка й прийняття Justice of the Peace Act, що вперше в історії людства закріпив право на невтручання в особистий і побутовий простір, зокрема шляхом підслуховування та підглядання, формування концепції недоторканності приватного життя в США (Л. Брандейс (L. Brandeis), С. Уоррент (S. Warren)). Констатовано, що приватність розглядають як певну історичну реальність, яка трансформується й узгоджується залежно від визнання цінності людини, її благ, прав та свобод. З'ясовано, що переломними моментами в розумінні права на повагу до приватного життя людини здебільшого є такі історичні події (географічні відкриття, революційні процеси, катаклізми, технологічні та технічні інновації тощо), які змінюють світогляд і світосприйняття людини, філософію приватності, усвідомлення меж приватності самою людиною.

У підрозділі 1.4 *«Право на приватність в історії українського конституціоналізму»* досліджено проблеми забезпечення конституційного права поваги до приватності особистого й сімейного життя в історико-правовому контексті. Обґрунтовано, що прагнення до індивідуальної свободи є характерною рисою української правової ментальності, а концепція її забезпечення стала основою положень найвизначніших пам'яток українського права. Розглянуто формування конституційного права на приватність від Конституції Пилипа Орлика до детального осмислення змісту норм чинної Конституції України. Проаналізовано перші конституційні проєкти, в яких закріплено окремі аспекти права на приватність Михайла Драгоманова та Миколи Міхновського. З'ясовано, що, незважаючи на розбіжності в поглядах на майбутнє української державності, політичні діячі вважали необхідним закріплення окремих складових права на приватність на конституційному рівні. Розглянуто політико-правову думку, втілену в законодавчі ініціативи періоду національно-визвольних змагань 1917–1921 рр., а також конституційні проєкти тогочасних правників (О. О. Ейхельмана, С. І. Барана, С. С. Дністрянського, Т. М. Галіпи), встановлені особливості підходів у розумінні та тлумаченні права на приватність особистого й сімейного життя залежно від тогочасних філософсько-правових уявлень. Розглянуто конституційне законодавство УСРР (УРСР). Підтверджена думка про те, що в перші десятиріччя радянська влада цілком відмовилися від ідеї визнання за людиною її права на приватність особистого й сімейного життя, а з 1936 р. лише декларувала його в спрощеному розумінні, утім були фактично відсутні будь-які способи його захисту. Оцінено стан розвитку конституційно-правових норм щодо поваги до приватності особистого й сімейного життя людини, зокрема в умовах воєнного стану.

У підрозділі 1.5 *«Кримінально-правова охорона права на недоторканність приватного життя: новітня історія України»* досліджено новітню історію кримінально-правової охорони права на приватність в Україні та з'ясовано, що саме цей період розвитку кримінального законодавства синхронізує зі становленням міжнародноправових стандартів у розумінні поваги до приватного життя людини в різних сферах життєдіяльності. У перші роки радянської влади був ліквідований інститут приватної власності як базис інституту приватного життя. Таким чином, зник сам об'єкт захисту, а отже, необхідність реальних і фактичних гарантій недоторканності приватного життя, житла, комунікацій як з боку конституційного, так і галузевого законодавства. Таким чином, процес кримінально-правової охорони прав і свобод почав свій повільний розвиток. КК УРСР 1961 р. поставлені під охорону такі сфери приватності, як недоторканність житла громадян (ст. 130) та таємниця листування (ст. 131). Такий аспект приватного життя, як таємниця усиновлення, набув кримінально-правової охорони пізніше, з набуттям чинності в 1970 р. новим Кодексом про шлюб та сім'ю в УРСР, що містив статтю про забезпечення таємниці усиновлення (ст. 112).

Розділ 2 «Концептуальні засади кримінально-правової охорони права на приватне та сімейне життя людини: законодавчий і правозастосовний аспекти» містить п'ять підрозділів.

У підрозділі 2.1 *«Теоретико-методологічні підходи щодо визначення поняття кримінально-правової охорони права на приватне та сімейне життя»* останню розглянуто в зв'язку з охоронною функцією кримінального права та меж її дії. Системний зв'язок кримінально-правової охорони з іншими правовими явищами простежується, зокрема, і в тому, що вона є складовою механізму забезпечення (гарантування) реалізації прав і свобод людини і громадянина в державі. Встановлення кримінальної відповідальності за ті чи інші посягання на приватне життя особи є однією з юридичних гарантій, закріплених у ст. 30, 31 та 32 Конституції України прав. Кримінально-правову охорону висвітлено як частину правової охорони поваги до приватного та сімейного життя, а відповідно кримінально-правові засоби є частиною визначених національним законодавством способів (засобів) охорони: цивільно-правових, адміністративно-правових тощо. Відтак, охорона приватного та сімейного життя людини здійснюється як публічно-правовими, так і приватно-правовими засобами, які мають відмінні методи правового регулювання, що безпосередньо позначається на межах відповідної охорони та на виборі засобів її здійснення.

У підрозділі 2.2. *«Межі кримінально-правової охорони приватного та сімейного життя людини»* досліджено співвідношення поняття «межі кримінально-правової охорони» з такими поняттями, як «межі кримінально-правового регулювання», «межі кримінально-правового захисту», «межі криміналізації», «межі кримінально-правового унормування», «межі кримінально-правової заборони», і зроблено висновок, що взаємозалежними варто визнати поняття «межі кримінально-правової охорони», «межі кримінально-правової заборони», «межі криміналізації». Проаналізовано теоретичні підходи щодо факторів (підстав, передумов, умов, критеріїв, принципів тощо) криміналізації посягань на приватне та сімейне життя людини, розроблених у кримінально-правовій доктрині, у зіставленні з «реальними» факторами, встановленими на підставі аналізу законотворчої діяльності (чинних норм КК України та проєктів змін і доповнень до норм КК). На підставі аналізу змісту та меж кримінально-правового регулювання в державі окреслено межі кримінально-правової охорони приватного та сімейного життя людини в Україні. Така модель має враховувати, що об'єктами кримінально-правової охорони в загальному вигляді є конституційні цінності (змістовна ознака), а об'єктом кримінально-правової охорони приватного та сімейного життя особи є окремі конституційні цінності, зокрема визначені в ст. 30–32 Конституції України. Розглянуто позасудовий спосіб захисту персональних даних, що здійснюється Уповноваженим Верховної Ради України з прав людини або визначеними ним посадовими особами секретаріату Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини.

Підрозділ 2.3 «Кримінально-правова охорона приватного життя людини в контексті негативного та позитивного обов'язку держави» присвячено аналізу норм міжнародно-правових актів у галузі захисту прав людини, ратифікованих Україною, на предмет формування вимог щодо кримінально-правової політики в цій сфері. З'ясовано їх значення як можливих підстав криміналізації порушень недоторканності приватного та сімейного життя в Україні. Зауважено, що сформованість у правових позиціях ЄСПЛ двох основних підходів щодо розуміння «права на повагу до приватного життя особи», що передбачено в ст. 8, а саме як обов'язку держави не втручатися у приватну сферу людини (негативне зобов'язання) та як обов'язку здійснення державою активних дій щодо захисту цього права (позитивне зобов'язання), фактично об'єднує право на невтручання з боку держави в приватне життя людини та право на повагу, яке реалізується через створення дієвих механізмів захисту права приватності як з боку державних органів, так і приватних осіб.

У підрозділі 2.4 *«Сімейне життя людини як об'єкт кримінально-правової охорони»* проаналізовано співвідношення інформації про сімейний стан та інформації про сімейне життя особи як відмінних (нетотожних) видів інформації. Указано, що в аспекті кримінально-правової охорони приватного життя особи інформацію про сімейний стан особи як частину конфіденційної інформації слід визнати лише частиною інформації про сімейне життя особи, а відтак кримінально-правова охорона конфіденційної інформації щодо сімейного життя за унормованого змісту поняття конфіденційної інформації не може бути визнана повною та такою, що цілком відповідає міжнародно-правовим стандартам у сфері забезпечення прав людини. У правозастосовній діяльності при кримінально-правовій оцінці дій щодо незаконного поширення конфіденційної інформації остання трактується більш широко. До неї зараховують не лише інформацію безпосередньо про сімейний стан, але й про склад сім'ї в цілому та персональні дані членів сім'ї. Проаналізовано правові позиції ЄСПЛ, які визначають його практику у вирішенні справ, пов'язаних із захистом саме сімейних відносин.

Підрозділ 2.5 «Законність втручання в приватне та сімейне життя людини» присвячено аналізу виконання Україною позитивних та негативних обов'язків у контексті ст. 8 Європейської конвенції. Проаналізовано вітчизняне законодавство, що визначає обсяг відповідного права та підстави його законного обмеження. Акцентовано, що, незважаючи на те, що трактування ЄСПЛ поняття закону є широким – як близького за змістом до терміна «право», оцінюючи це положення у співвідношенні з межами допустимого втручання органів влади в здійснення передбачених Європейською конвенцією та Конституцією України прав осіб, зокрема й недоторканність приватного життя людини (ст. 30–32 Конституції України), його потрібно тлумачити звужено, оскільки дискреційні повноваження органів державної влади не можуть бути безмежними, а мають визначатися законом, тим більше повноваження щодо обмежень окремих

конвенційних прав, у тому числі й в умовах воєнного стану. Перевірка правомірності втручання представників влади в приватне життя людини має здійснюватися виключно з позиції передбачених національним законодавством, а не будь-яким іншим нормативно-правовим актом підстав та повноважень.

Розділ 3 «Кримінально-правова характеристика правопорушень, що посягають на приватне та сімейне життя людини, передбачених Розділом V Особливої частини КК України» містить чотири підрозділи.

У підрозділі 3.1 *«Види кримінальних правопорушень, що посягають на приватне та сімейне життя людини»* наголошено, що визначене на міжнародному рівні право на недоторканність приватного та сімейного життя особи (право на приватність) у Європейській конвенції прав людини, Міжнародному пакті про права людини та інших є предметом правового регулювання на рівні Конституції України й галузевого законодавства та об'єктом кримінально-правової охорони. Розглянуто наявні в теорії кримінального права класифікації кримінальних правопорушень, передбачених Розділом V КК, та співвідношення їх з класифікацією основних прав людини і громадянина за сферою суспільних відносин і характером потреб у теорії права. Акцентовано, що з погляду вимог до процедури класифікації як логічної операції в праві позначення групи кримінальних правопорушень, передбачених ст. 162, 163 та 182 КК України як «інші» особисті права і свободи громадян, не відповідає вимогам чіткості класифікації кримінальних правопорушень, що розміщені в Розділі V КК України, оскільки не конкретизує об'єкт таких посягань.

У підрозділі 3.2 *«Кримінально-правова характеристика порушення недоторканності житла чи іншого володіння особи»* особливу увагу приділено аналізу предмета кримінального правопорушення, зокрема трактуванню понять «житло» та «інше володіння» в регуляторному законодавстві (ЦК, ЖК), КПК, проєкті КК тощо. Наголошено, що тлумачення житла особи, наведене в ст. 233 КПК, з наголосом на незалежності від його призначення й правового статусу, є дещо ширшим, ніж у цивільному законодавстві, утім таке розуміння житла визнається кроком уперед до наближення його розуміння ЄСПЛ. Натомість акцентування в дефініції житла на такій ознаці, як «призначеність», не узгоджується з розумінням житла ЄСПЛ у контексті ст. 8 Європейської конвенції, яка поширює гарантії також на офіси (адвокатів, нотаріусів тощо) та інші володіння особи. З метою забезпечення єдності правозастосовної діяльності в частині правильної оцінки порушення недоторканності житла поняття «житло» та «інше володіння» особи повинні мати однаковий зміст у КК, КПК і законах, що визначають підстави обмеження цього та інших конституційних прав. Проаналізовано ознаки добровільної згоди особи на потрапляння в її житло чи до іншого володіння й особливості встановлення «вимушеної» добровільності надання такої згоди та її кримінально-правове значення. Висловлено думку щодо розважливої оцінки пропозицій виключення з диспозиції ст. 182 КК такого способу порушення недоторканності житла, як виселення з нього, оскільки

втрата житла визнається ЄСПЛ найбільш крайньою формою втручання у право на повагу до житла. Критично проаналізовано пропозиції диференціації кримінальної відповідальності за незаконне виселення та посилення покарання.

У підрозділі 3.3 *«Кримінально-правова характеристика порушення таємниці листування, телефонних розмов, телеграфної чи іншої кореспонденції»* з'ясовано основні підходи до розуміння порушення таємниці, як-от: 1) включає: а) незаконне ознайомлення, б) незаконне розголошення змісту листування, бесіди чи іншої форми спілкування та в) розголошення самого факту такого спілкування особи з іншими особами; 2) включає: а) незаконне ознайомлення, б) незаконне розголошення змісту листування, бесіди чи іншої форми спілкування; 3) вичерпується самим фактом незаконного ознайомлення зі змістом зазначеної кореспонденції (подальше розголошення її змісту підлягає кваліфікації за ст. 182 КК). Аналіз судової практики свідчить про слідування в правозастосовній діяльності першому, більш широкому підходу, за якого порушенням таємниці визнаються як ознайомлення зі змістом спілкування, так і його розголошення. З'ясовано, що поширеними в судовій практиці способами порушення таємниці листування та іншої кореспонденції є використання авторизаційних даних, а саме логіну та паролю доступу до електронної поштової скриньки з обліковим записом, що належить потерпілій особі, які отримуються внаслідок несанкціонованого втручання в роботу електронного поштового серверу, без згоди власника, а також отримання доступу до змісту листування особи через активізацію шкідливих програм, налаштованих на збір інформації (реквізити авторизації потерпілої особи без її згоди: логін та пароль, а також зміст розмов потерпілої особи тощо). Встановлено, що поширеними мотивами осіб, які вчинили таке діяння, були корисливий та мотив помсти через неприязні стосунки щодо колишнього з подружжя (частіше колишньої жінки) чи ревності.

У підрозділі 3.4 *«Кримінально-правова характеристика порушення недоторканності приватного життя»* розглянуто об'єктивні та суб'єктивні ознаки цього правопорушення з акцентуванням на його предметі, яким є конфіденційна інформація про особу. Проаналізовано різновиди такої інформації, які набувають ознак таємниці через спеціальний правовий режим (адвокатську, нотаріальну, факт звернення по медичну допомогу, діагноз, а також відомості, одержані при медичному обстеженні особи, відомості про особисте життя, отримані в процесі оперативно-розшукової діяльності, що можуть зашкодити інтересам людини, сукупність відомостей про фізичних осіб (персональних даних), що містяться в державних реєстрах, тощо). Розглянуто підходи щодо співвідношення понять «інформація про особу», «конфіденційна інформація про особу», «персональні дані». Узагальнено коло персональних даних, які не визнаються конфіденційною інформацією. Проаналізовано позицію КСУ щодо особливостей визначення конфіденційності інформації про особу, яка займає посаду, пов'язану зі здійсненням функцій держави або органів місцевого

самоврядування, та членів її сім'ї. Узагальнено судову практику порушення недоторканності приватного життя.

Розділ 4 «Застосування кримінально-правових норм, що передбачають відповідальність за посягання на приватне та сімейне життя людини» містить три підрозділи.

У підрозділі 4.1 *«Застосування кримінально-правових норм, що передбачають відповідальність за посягання на приватне та сімейне життя людини, за кваліфікуючими ознаками»* розглянуто відповідні ознаки та дискусію щодо доцільності диференціації кримінальної відповідальності за певними ознаками. Наведено статистику засудження за вчинення простих та кваліфікованих складів цих кримінальних правопорушень і зроблено висновок, що кількість випадків вчинення кримінальних правопорушень з кваліфікуючими ознаками є значно меншою (при тому, що провадження за ними відкривається незалежно від заяви потерпілої особи). Найбільш поширеними кваліфікуючими обставинами визнані такі: застосування насильства та погрози його застосування при порушенні недоторканності житла та іншого володіння особи; використання спеціальних засобів, призначених для негласного зняття інформації при порушенні таємниці листування; вчинення дій повторно при порушенні недоторканності приватного життя. З'ясовано наявність різних позицій щодо кримінально-правової оцінки насилля у виді заподіяння легких тілесних ушкоджень у судовій практиці та наголошено, що застосування насильства, наслідком якого є заподіяння легких тілесних ушкоджень, має охоплюватися ч. 2 ст. 162 КК і не потребує кваліфікації за сукупністю з кримінальним правопорушенням, передбаченим ст. 125 КК. Порушення недоторканності житла особи із застосуванням насильства або погрози його застосування доволі часто вчинюється групою осіб (до 50%), тоді як діяння, передбачене ч. 1 ст. 162 КК, вчинюється у складі групи значно рідше, у зв'язку із чим обґрунтовано доцільність диференціації кримінальної відповідальності за цією ознакою. Розкрито особливості конфіденційної інформації щодо особи, яка надає інформацію журналісту й визнається у зв'язку із цим джерелом інформації журналіста.

У підрозділі 4.2 *«Особливості застосування практики ЄСПЛ у процесі кримінально-правової кваліфікації посягань на недоторканність приватного та сімейного життя людини»* з'ясовано механізм впливу практики ЄСПЛ (правові позиції, підходи до інтерпретації), що формує концепції «поваги до приватного життя» та «поваги до сімейного життя» й рішень ЄСПЛ, в яких констатовано наявність порушення ст. 8 Європейської конвенції Україною на ефективність/неефективність застосування кримінально-правових норм. Визначено, в який спосіб та в яких межах звертаються до практики Європейського суду (правові позиції, сформовані автономні поняття тощо) у процесі застосування кримінально-правових норм, що передбачають відповідальність за посягання на приватне та сімейне життя особи.

У підрозділі 4.3 «Застосування заходів кримінально-правового характеру за вчинення кримінальних правопорушень, що посягають на приватне та сімейне життя людини» з урахуванням підходів щодо розуміння змісту й системи заходів кримінально-правового характеру проаналізовано заходи кримінально-правового характеру, які реалізуються в межах і поза межами кримінальної відповідальності. Установлено такі тенденції застосування заходів кримінально-правового характеру в послідовності від найпоширенішого: покарання, звільнення від відбування покарання з випробуванням, звільнення від кримінальної відповідальності. Послідовність у межах кожного виду з вказаних заходів виглядає так: щодо покарання (штраф, позбавлення волі, обмеження волі, громадські роботи, арешт, виправні роботи); щодо звільнення від кримінальної відповідальності (звільнення на підставі ст. 49 КК, на підставі ст. 46 КК, на підставі ст. 45 КК, на підставі ст. 48 та 47 КК). Суди признають покарання певного виду здебільшого ближче до мінімального розміру та строку покарання, а звільняючи від його відбування з випробуванням, встановлюють мінімальний іспитовий строк в 1 рік.

Розділ 5 «Концептуальна модель кримінально-правової охорони приватного та сімейного життя людини: de lege ferenda» містить два підрозділи.

У підрозділі 5.1 «Кримінально-правова охорона приватного та сімейного життя людини в інших країнах» стисло оцінено висновки компаративних досліджень кримінального законодавства більше ніж 20 країн, проведеного вітчизняними науковцями, та здійснено власний порівняльний аналіз кримінального закону Королівства Іспанії й Республіки Польща на нормативному та функціональному рівнях за такими об'єктами, як положення кримінальних кодексів, кримінально-правова доктрина, судова практика (рішення конституційних судів, судів загальної юрисдикції, зокрема позиції вищих судових інстанцій держав), на підставі чого з'ясовано основні підходи до формування кримінально-правової охорони на рівні закону та тенденції її реалізації на рівні правозастосування.

Підрозділ 5.2 «Формування моделі кримінально-правової охорони приватного та сімейного життя людини в Україні: de lege ferenda» присвячено осмисленню низки пропозицій щодо вдосконалення кримінальної відповідальності за посягання на приватне та сімейне життя людини в Україні, а саме: 1) пропозицій щодо вдосконалення відповідного кримінального законодавства, висловлених науковцями щодо сучасного стану кримінального законодавства; 2) бачення стану кримінально-правової охорони сфери приватного та сімейного життя людини за проєктом КК України. Наведено власне бачення моделі кримінально-правової охорони цього права.

ВИСНОВКИ

У процесі дослідження актуальних питань кримінально-правової охорони приватного та сімейного життя людини зроблено такі висновки:

1. Аналіз стану наукової розробки проблематики кримінально-правової охорони приватного та сімейного життя засвідчив наявність значного наукового інтересу до дослідження цієї проблеми з акцентуванням на захисті конфіденційної інформації (персональних даних особи) та наполегливими пропозиціями щодо реформування КК України в цій частині. Узагальнення вказаних пропозицій надало змогу виокремити ті з них, які можуть бути реалізовані *на правотворчому рівні* з метою: 1) уточнення об'єкта кримінально-правової охорони та групування кримінальних правопорушень за ознакою спільності родового та/або видового об'єкта в одному розділі Особливої частини КК України; 2) удосконалення кримінально-правової охорони шляхом уточнення змісту окремих елементів складів відповідних кримінальних правопорушень (дій, предметів, наслідків тощо) без зміни її меж; 3) удосконалення кримінально-правової охорони шляхом зміни її меж: а) розширення меж кримінально-правової охорони (завдяки уточненню предметів кримінальних правопорушень, визнанню суб'єктом юридичної особи тощо); б) звуження меж кримінально-правової охорони (завдяки уточненню потерпілого від порушення недоторканності житла як особи, що є законним власником житла чи іншого володіння або користується ним на законних підставах, пропозиції визнавати спеціальним суб'єктом порушення недоторканності житла чи іншого володіння особи у формі проведення незаконного огляду чи обшуку в житлі чи іншому володінні особи виключно службових осіб правоохоронного органу, які здійснюють владні повноваження); *на правозастосовному рівні* – з метою сприяння правильній кримінально-правовій оцінці при розмежуванні кримінальних правопорушень, що посягають на приватне та сімейне життя: 1) між собою (ст. 139, 145, 162, 163, 182 КК); 2) з іншими кримінальними правопорушеннями (ст. 185–187, 231, 232, 328, 329 та ін.); 3) з адміністративними правопорушеннями (ст. 188³⁹ та 188⁴⁰ КУпАП).

2. Методологія кримінального права являє собою систему принципів і способів організації, побудови та здійснення теоретико-пізнавальної юридичної діяльності в галузі дослідження злочину й покарання. Методологія сучасної кримінально-правової науки є складною та багатоплановою системою (комплексом), яка охоплює, зокрема, проблеми структури наукового знання в кримінальному праві та наукових теоріях (конструкціях); закони виникнення, функціонування та зміни наукових правових теорій і доктрин у кримінальному праві; поняттєвий каркас кримінального права; структуру та операційний склад методів дослідження, що застосовують у кримінальному праві; аналіз мови кримінального права.

3. Історія становлення концепту приватного життя показує, що держава та суспільство на будь-яких етапах свого розвитку розрізняють публічне і приватне. Визначення та структура приватного варіюють і трансформуються від одного суспільства до іншого, залежно від таких змінних, як влада, держава, релігія, житло, сім'я. Історія права на конфіденційність особистого й приватного життя демонструє, що зміни в розумінні цього права тісно пов'язані з розвитком нових технологій, що збільшують можливості втручання держави, корпорацій, громадських об'єднань та окремих осіб в особисте та сімейне життя людини. Процес втручання у приватність, а отже, і різноманітні способи, у тому числі й правові, захисту приватного життя у XX – на початку XXI ст. трансформувалися та урізноманітнилися. Усе частіше сфера приватного життя людини симбіонує із захистом конфіденційності в інформаційному просторі, що диктує необхідність трансформації механізму правової охорони захисту інформації про приватне життя людини, розмежування сфер (кримінально-правового, адміністративного, цивільно-правового) регулювання тощо. У зв'язку із цим перспективними напрямками вдосконалення гарантій реалізації права на приватність, його охорони та захисту, у тому числі засобами кримінального права, визначені, зокрема, ті, які забезпечуватимуть захист конфіденційної інформації людини в інформаційному просторі (чітке визначення правил поведінки з такою інформацією з боку інших людей, юридичних осіб чи держави); уточнення об'єкта кримінально-правової охорони права на приватне життя та розмежування з іншими способами охорони чи захисту (інші галузі права), визначення інтенсивності й діапазону такої охорони, з огляду на різноманітність проявів приватності (privacy) людини в повсякденному житті.

4. Для української правової ментальності характерною є схильність до індивідуальної свободи, превалювання приватного над суспільним, громадським. Проте, ведучи боротьбу за утворення власної держави, українці змушені були приватні інтереси підкорювати публічним (державним), про що свідчать «Пакти...» Пилипа Орлика та Конституційні проекти консервативного крила українського суспільно-політичного руху. Разом з тим український конституціоналізм кінця XIX – початку XX ст. розвивався синхронно з американською ліберальною політико-правовою теорією. Однак, за кардинальними відмінностями суспільно-політичного та державного устрою, превалюванням комуністичної ідеології, насильно впровадженій й насильно підтримуваній та тривалий час панівній на теренах України, втілити ідеї українських громадських і політичних державних діячів було неможливо. У радянській Україні ідея про право на приватність особистого й сімейного життя взагалі була відкинута на десятиліття назад. Сьогодні Україна продовжує тривалу боротьбу за свою незалежність зі зброєю в руках, відстоюючи право на життя, на ідентичність, на свободу як нації, так і кожної людини, а із цим і загальносвітові та європейські цінності. Стан правової охорони приватності людини залежить здебільшого від рівня визначення конституційного права поваги й невтручання в

приватне та сімейне життя людини в комплексі з іншими правами і свободами, розвинутості та дієвості системи інституційних, правових, процесуальних і судових гарантій їх дотримання, достатньої сформованості інститутів громадянського суспільства, політичного режиму в державі, відсутності дестабілізаційних внутрішньо- і зовнішньополітичних процесів тощо.

5. Генеза кримінально-правової охорони права на недоторканність приватного життя в новітній історії України характеризується своєю складністю та повною залежністю від підходів до розуміння та реалізації прав людини, зокрема особистих (приватних). Реалізація права на недоторканність приватного життя та його кримінально-правова охорона чітко демонструють сутнісні відмінності між тоталітарною, авторитарною та правовою державами, ступенем розвитку громадянського суспільства. Розвиток кримінально-правової охорони права на недоторканність приватного життя в зазначений період не можна подати як однолінійний процес, від їх відсутності в законодавстві до поступового збільшення, швидше це був постійний пошук місця та значення цієї групи прав для людини, держави, суспільства. Для етапу 1917–1921 рр. характерне відновлення української державності та закріплення лише на конституційному рівні гарантій недоторканності, яким не судилося бути реалізованими, зокрема у сфері кримінально-правової охорони. Наступний етап (1922–1960 рр.) став «кроком назад» у питаннях кримінально-правової охорони права на недоторканність приватного життя, відкинувши навіть надбання попереднього XIX ст. Йому властива декларація права окремих елементів приватного життя на конституційному рівні. Однак, повага до них, як і створення належного механізму реалізації та захисту, у тому числі кримінально-правовими нормами, радянською ідеологією були фактично спалюжені. Пояснювалося це тим, що за соціалізму відсутні відмінності між особистим і суспільним, а правовий статус особи має бути пов'язаний насамперед із природою держави. Етап, пов'язаний з «хрущовською відлигою», загостренням кризи радянської системи та народженням незалежної України, з 1960 р. до прийняття чинного КК України 2001 р. відзначається закріпленням кримінально-правових норм, спрямованих на охорону окремих сторін приватного (особистого, сімейного) життя та відсутністю наукових розробок концепту приватного життя людини як такого, а відтак і відсутністю унормування будь-яких проявів приватності, механізму її належного захисту тощо, принаймні до прийняття Конституції України 1996 р. Етап від 2001 р. до теперішнього часу вирізняється запровадженням у КК України норм, де під охорону кримінального закону поставлено такі базисні засади, складові права на повагу до приватного та сімейного життя людини, як недоторканність житла, таємниці листування, телефонних розмов, телеграфної чи іншої кореспонденції, що передаються засобами зв'язку або через комп'ютер, недоторканність приватного життя, право на таємницю про стан свого здоров'я, факт звернення по медичну допомогу, діагноз, а також про відомості, одержані при її медичному обстеженні (що становить обґрунтування криміналізації

лікарської таємниці), право на таємницю перебування на обліку тих, хто бажає усиновити дитину, пошуку дитини для усиновлення, подання заяви про усиновлення та її розгляду, рішення суду про усиновлення (що є підставою криміналізації порушення таємниці усиновлення (удочеріння)).

6. Кримінально-правова охорона може бути визнана складовою механізму кримінально-правового регулювання, яка проявляється в таких елементах зазначеного вище механізму, як нормативна основа (статті КК, які передбачають відповідальність за посягання на приватне та сімейне життя людини), юридичний факт (вчинення відповідного діяння та повідомлення про нього в правоохоронний орган) й акт застосування (обвинувальний вирок суду, ухвала про закриття кримінального провадження та звільнення особи від кримінальної відповідальності тощо). Темпоральні (часові) межі кримінально-правової охорони приватного та сімейного життя людини, враховуючи її реалізацію на різних рівнях (нормативний та індивідуальний (правозастосовний), що не дозволяє визначити єдині темпоральні межі такої охорони для двох рівнів), різняться. На нормативному рівні реалізація охорони визначається такими факторами, як криміналізація та декриміналізація діяння чи визнання положень кримінального закону неконституційними Конституційним Судом України. На правозастосовному (індивідуальному) рівні охорона пов'язується з юридичним фактом (вчинення кримінального правопорушення або суспільно небезпечного діяння, яке не є кримінальним правопорушенням), який встановлений судом у відповідному акті правозастосування (обвинувальному вироку, ухвалі), застосуванням заходів кримінально-правового характеру та їх закінченням (залежно від виду такого заходу) або ж настанням інших обставин, що остаточно припиняють дію таких заходів (смерть особи).

7. На підставі зіставлення передумов розробки КК 2001 р. та проєкту нового КК України з'ясовано, що окремі з них генерували передумови криміналізації посягань на приватне та сімейне життя людини та визначають можливості збереження наступності в питаннях їх кримінально-правової охорони в майбутньому, а саме: серед соціальних передумов – початок та подальше формування потужного громадянського суспільства в Україні, основою якого виступають, серед іншого, демократичні громадянські суспільні цінності, а також правова захищеність громадян, зміна в ієрархії соціальних цінностей та визнання прав людини сучасними фундаментальними цінностями; серед міжнародних – укладення та ратифікація міжнародних договорів, що містили зобов'язання у сфері захисту прав людини та у сфері кримінального права зокрема, загальносвітові та регіональні (європейські) тенденції розвитку національного кримінального законодавства окремих країн, виконання Україною численних рішень ЄСПЛ; серед правових – ухвалення Конституції України 28 червня 1996 р., яка чинна сьогодні, розвиток змісту та гарантій прав людини; серед кримінологічних передумов – поява нових та істотна модифікація раніше відомих форм злочинності (зокрема комп'ютерної), серед доктринальних умов –

дослідження науковцями проблем практичного застосування приписів кримінального законодавства, зростання можливостей дослідження та рецесії іноземного досвіду кримінально-правового регулювання суспільних відносин, прагнення наукової спільноти надати допомогу відповідним органам законодавчої, виконавчої й судової влади в удосконаленні кримінального законодавства та практики його застосування.

Приводами криміналізації діянь, що посягають на приватне та сімейне життя людини (повагу, недоторканність), визначені такі: 1) забезпечення реалізації положень ст. 30–32 Конституції України та інших законів України; 2) створення належного механізму кримінально-правової охорони цих прав задля ефективної та безперешкодної (вільної) їх реалізації, недопущення втручання з боку органів влади та посягань з боку інших осіб; 3) виконання зобов'язань за чинними міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України відповідно до ст. 9 Конституції України. Підставою криміналізації є суспільна небезпечність посягань на приватне та сімейне життя людини, яка полягає в порушенні вказаних прав у спосіб, за якого вони не можуть бути відновлені, завдаючи тим самим шкоди людині.

8. Практика ЄСПЛ, точніше правові позиції, сформовані як результат легального тлумачення положень Європейської конвенції, в яких і об'єктивується її дія, можуть визнаватися міжнародно-правовим джерелом кримінального права України, кримінально-правової політики, утім не кримінального законодавства, оскільки не є нормами прямої (безпосередньої) дії, і в такому розумінні конвенційні приписи щодо забезпечення поваги до недоторканності приватного життя людини, розтлумачені ЄСПЛ в рішеннях (незалежно чи щодо України чи будь-якої іншої держави-учасниці Конвенції), можуть визнаватися приводами криміналізації й визначати обсяг кримінально-правової охорони. У тексті цього документа негативні обов'язки держави в цій сфері окреслені імпліцитно, тоді як критерії оцінювання та інтерпретації позитивних обов'язків держави формуються казуїстичною практикою ЄСПЛ. Окреслення меж дозволеної законом поведінки суб'єктів владних повноважень визначає стандарти законного (легітимного) втручання в приватне та сімейне життя людини і, таким чином, є орієнтиром для формування конструкцій відповідних кримінально-правових норм, які передбачають відповідальність за незаконне втручання в приватне та сімейне життя людини. Важливість усебічного нормативного врегулювання поводження з конфіденційною інформацією (персональними даними особи) на рівні закону безпосередньо пов'язана з визначенням чітких підстав та меж криміналізації суспільно небезпечних діянь, що порушують суспільні відносини у сфері захисту персональних даних особи та є грубим втручанням у приватне (особисте) життя людини. Таким чином, необхідність забезпечення реалізації та виконання негативних і позитивних обов'язків держави щодо дотримання ст. 8 Європейської конвенції виступає вагомим фактором (передумовою)

криміналізації відповідних діянь як складової кримінально-правової охорони поваги до приватного та сімейного життя людини в Україні.

9. В аспекті кримінально-правової охорони приватного життя особи інформацію про сімейний стан особи як частину конфіденційної інформації варто визнати лише частиною інформації про сімейне життя особи. Тож у процесі застосування кримінально-правової норми, передбаченої ст. 182 КК України, суд має не обмежуватися поняттям конфіденційної інформації, наведеним у ч. 2 ст. 11 ЗУ «Про інформацію», але й враховувати позицію Конституційного Суду України, який відніс до конфіденційної інформації про фізичну особу, крім вказаної, ще й відомості про її майновий стан та інші персональні дані (Рішення від 30 жовтня 1997 р. № 5-зп) та визнав, що перелік даних про особу, які визнаються як конфіденційна інформація, не є вичерпним (Рішення від 20 січня 2012 р. № 2-рп/2012).

10. Україна, приєднавшись до Європейської конвенції прав людини, взяла на себе негативні зобов'язання щодо створення юридичних гарантій поваги та невтручання в приватне життя людини, першочергово, з боку представників влади. Такими юридичними гарантіями визнаються визначені національним законодавством випадки законного (правомірного) втручання в приватне життя особи у виключних випадках і з виключними цілями. Такими є і конституційні гарантії, які містяться в приписах норм, передбачених ст. 30–32 Конституції, і гарантії, які розвивають конституційні положення в регуляторному (галузевому) законодавстві через: заборону розголошення відомостей про приватне життя особи; встановлення особливого порядку збору, обробки, поширення та передачі конфіденційної інформації; визначення підстав втручання в приватне життя людини в процесі реалізації повноважень органів влади (гласні та негласні оперативно-розшукові заходи, примусове проникнення до житла тощо); судовий контроль за дотримання прав і свобод людини при здійсненні розвідувальної діяльності тощо.

11. Приватність (повага до приватного та сімейного життя людини) як соціально-правовий феномен може сформувати видовий об'єкт кримінальних правопорушень, відповідальність за які наразі передбачена в ст. 162, 163 та 182 КК України в межах одного розділу, а також окреслювати орієнтири розширення цього об'єкта шляхом включення до нього тих посягань, які наразі в чинному КК України розміщені в інших розділах (ст. 132, 145, 168 та ін.).

12. Тракткування житла з акцентуванням на його виключній ознаці бути постійним місцем проживання для людини суттєво звужує кримінально-правову охорону недоторканності житла як конвенційного та конституційного права. У контексті кримінально-правової оцінки порушення недоторканності житла останнє має визнаватися таким не лише в разі постійного місця проживання особи, але й тимчасового (зокрема громадян, які не мають або втратили житло, також біженців, внутрішньо переміщених осіб та громадян, які вимушені залишити житлове приміщення внаслідок його аварійного стану, стихійного лиха

або з інших підстав, які загрожують життю та здоров'ю особи або стану та безпеці відповідного житлового приміщення). Тлумачення житла особи, наведене в ст. 233 КПК, як будь-якого приміщення, яке знаходиться у постійному чи тимчасовому володінні особи, незалежно від його призначення і правового статусу, та пристосоване для постійного або тимчасового проживання в ньому фізичних осіб, а також всіх складових частин такого приміщення, дещо ширше, ніж у цивільному законодавстві, утім більшою мірою узгоджується з підходами щодо концепту житла в рішеннях ЄСПЛ та відповідає потребам практики при кримінально-правовій оцінці порушення недоторканності житла.

У контексті припису ч. 2 ст. 233 КПК казарми військовослужбовців, як казарми поліпшеного планування, що відносяться до житлового фонду військової частини, так і спальні приміщення казарм для особового складу військовослужбовців строкової служби, є тимчасовим житлом військовослужбовців на час проходження ними військової служби. Натомість приміщення, в яких утримуються особи, яким призначено покарання у виді арешту, яке полягає в триманні засудженого військовослужбовця в умовах ізоляції на гауптвахті та тримання в дисциплінарному батальйоні, не є житлом у розумінні ст. 233 КПК, оскільки права осіб, які там тримаються, обмежені за законом. Предметом кримінального правопорушення, передбаченого ст. 162 КК, потрібно визнавати будь-яке житло, яке фактично належить потерпілому і/чи перебуває в його користуванні, незважаючи на спірність реалізації відповідних повноважень. Наявність спору щодо зазначених об'єктів не виключає фактичного володіння й користування ними, а отже, і дотримання недоторканності житла з боку інших осіб.

13. Предметом кримінального правопорушення, передбаченого ст. 163 КК України, є конфіденційна інформація (інформація особистого характеру), що передається засобами поштового зв'язку, зокрема міститься в письмовій кореспонденції (листи, дрібні пакети) та засобами електронного зв'язку, а саме під час голосової електронної комунікації (телефонна розмова), міжособистісного, інтерактивного обміну інформацією через електронні комунікаційні мережі (електронне листування, месенджер повідомлення тощо).

14. Поширеними видами конфіденційної інформації, визнаними як предмет кримінального правопорушення, передбаченого ст. 182 КК України, є адреса, дата і місце народження, серія, номер паспорта громадянина України (як «мінімальним набір» інформації для створення онлайн заявки на сайті з онлайн кредитування при вчиненні шахрайства). Судова практика виходить із широкого розуміння конфіденційної інформації про особу, яка не зводиться суто до збору, зберігання і використання персональних даних особи, хоча такі випадки й переважають, а визнає такою відеофайли, на яких відображено спостереження за будинком та прибудинковою територією. Як способи збирання конфіденційної інформації найчастіше зафіксовані: використання власноруч виготовленого прослуховувального апарату та прослуховування; отримання доступу до

особистого кабінету потерпілого на викраденому мобільному телефоні, а відтак до персональної інформації; заволодіння обманним шляхом копіями документів, що містили персональні дані особи, фішинг, фармінг (зміна DNS (Domain Name System) адреси сайту) тощо. Збирання інформації може здійснюватися з будь-яких джерел: із документів, бесід із родичами, сусідами, знайомими потерпілого тощо, як відкрито, під пристойним приводом, так і таємно, шляхом викрадення або з використанням підслуховувальних, відеозаписувальних пристроїв, інших технічних засобів.

15. Кримінальна правова оцінка насильства або погрози його застосування залежить від мети: застосування насильства як способу проникнення до житла чи іншого володіння особи залежно від його характеру охоплюється складом кримінального правопорушення, передбаченого ч. 2 ст. 162 КК (або потребує кваліфікації за сукупністю з іншими кримінальними правопорушеннями); протиправне проникнення до житла особи (без застосування насильства для проникнення, а з метою заподіяння потерпілій особі тілесних ушкоджень через неприязні стосунки, попередній конфлікт) має кваліфікуватися за ч. 1 ст. 162 та статтею, що передбачає відповідальність за наслідки такого насильства (ст. 122, 121, 152 та ін.).

16. Застосування кримінально-правових норм, що передбачають кваліфікуючі ознаки, передбачені ст. 162, 163 та 182 КК України, свідчить, що доцільними з позиції необхідності диференціації кримінальної відповідальності є такі з наявних ознак, як: вчинення кримінального правопорушення з застосуванням насильства або погрози його застосування (ч. 2 ст. 162 КК), службовою особою (ч. 2 ст. 162 КК, ч. 2 ст. 163). Вартими для визначення такими, що диференціюють, є такі кваліфікуючі ознаки: вчинення кримінального правопорушення групою осіб (ч. 2 ст. 162); з корисливих мотивів (ч. 2 ст. 163 КК, ч. 2 ст. 182 КК).

17. Рішення ЄСПЛ, у яких сформовані правові позиції щодо тлумачення положень ст. 8 Європейської конвенції, що в сукупності визначають концепти «поваги до приватного життя» та «поваги до сімейного життя», впливає на обсяг кримінально-правової охорони цих цінностей у КК України опосередковано, відтак наявність таких рішень проти України не визначає безпосередньо ефективність кримінально-правових норм. Насамперед, у державі має бути сформована стабільна й чітка нормативно-правова база, де було би визначено законні підстави втручання у сферу приватності, суб'єкти такого втручання та їх повноваження, які би не допускали розширеного тлумачення, та встановлено види юридичної відповідальності за таке втручання як суб'єктами владних повноважень, такі і третіми особами. Тому кримінально-правова політика держави в частині криміналізації посягань на приватне та сімейне життя особи зумовлена станом визначення та унормування в регуляторному законодавстві позитивного й негативного обов'язку держави щодо забезпечення реалізації цього права. І таке унормування має закладати правовий механізм дотримання

балансу між інтересами особи щодо її права на приватність та інтересами суспільства в різних сферах (це стосується передусім співвідношення конституційних прав і гарантій їх захисту від втручання як держави, так і інших осіб, чіткої регламентації способів реалізації елементів права на приватне та сімейне життя в галузевому законодавстві (конфіденційна інформація, захист персональних даних, недоторканність житла та таємниця кореспонденції тощо).

18. При визначенні заходів кримінально-правового характеру в судовій практиці встановлено наявність певних тенденцій і проблем щодо підстави, дотримання засад та порядку їх призначення, які притаманні правозастосовній діяльності в Україні в цілому. Щодо призначення покарань: призначення покарання в межах санкції кримінально-правової норми ближче до її мінімальної межі, вибір з альтернативних покарань здебільшого більш м'якого покарання (зокрема штрафу, який призначається до того ж у мінімальному розмірі, встановленому в санкції статті). Щодо звільнення від відбування покарання з випробуванням: призначення мінімального іспитового строку в 1 рік; покладення мінімальної кількості з обов'язків, передбачених ч. 1 ст. 76 КК, та вкрай нечасте покладення додаткових обов'язків, передбачених ч. 3 ст. 76 КК, переважно у виді обов'язку не виїжджати за межі України без погодження з уповноваженим органом з питань пробації. Щодо звільнення від кримінальної відповідальності: правомірна відмова в задоволенні клопотань про звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку з дійовим каяттям у випадку, коли потерпіла особа, попередньо погодившись на примирення в суді, заявляє, що вона змінила свою думку і не бажає примирення, або ж недотримання будь-якої з підстав та умов застосування такого звільнення; акцентовано на випадках безпідставної відмови суду в задоволенні клопотання про звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку із закінченням строку давності (на підставі ст. 49 КК) за вчинення кримінального правопорушення, передбаченого ч. 1 ст. 162 КК, на тій підставі, що особа не визнала своєї вини у його вчиненні, у разі, коли вона погоджується на таке звільнення; визнано хибною практику відмови в задоволенні клопотання при закритті кримінального провадження у зв'язку з примиренням винної особи з потерпілою особою на тій підставі, що діяння, вчинене за такої обставини, що обтяжує покарання, як рецидив кримінального правопорушення (ст. 67 КК), що суперечить приписам ст. 477 КПК. Практика призначення судом покарання та звільнення від відбування покарання з випробуванням у випадку затвердження судом угоди про примирення та угоди про визнання винуватості в кримінальних провадженнях за ст. 162 КК засвідчила показові для всієї кримінально-правової практики проблеми, пов'язані, в першу чергу, з відсутністю належних формалізованих приписів, що мали би визначати особливості їх призначення на підставі таких угод. Це стосується й випадків визначення меж пом'якшення покарання на підставі угод, заміни покарань, призначення покарань за сукупністю кримінальних правопорушень, зокрема узгодження такого призначення сторонами угоди, визначення можливості узгодження сторонами

угоди не тільки звільнення від відбування покарання з випробуванням, але й розміру іспитового строку та кола обов'язків, які мають покладатися на особу в разі застосування щодо неї такого звільнення.

19. Окремі елементи кримінально-правової охорони приватного життя в Іспанії є схожими з реаліями законодавчої та правозастосовної практики в Україні, зокрема: 1) передумови й підстави криміналізації суспільно небезпечних діянь, що посягають на приватне та сімейне життя особи з огляду на вимоги міжнародно-правових актів у сфері захисту прав людини; 2) конституційні приписи, що визначають зміст поняття приватного життя особи та основних його складових (розуміння сутності та поняття конфіденційної інформації, персональних даних, об'єктивних ознак розголошення такої інформації, порушення недоторканності житла, правових меж втручання в це право та його обмеження тощо); 3) складнощі, що виникають у правозастосовній діяльності; 4) значний вплив рішень Конституційного суду Іспанії щодо тлумачення змісту права на недоторканність приватного життя на формування концепту недоторканності приватного та сімейного життя людини. Відмінності полягають у моделі кримінально-правової охорони, що втілена у відповідному кримінальному законі. Передусім це стосується продуманого об'єднання посягань на приватне життя людини в одному розділі КК Іспанії. За такого підходу чітко простежується зміст об'єкта кримінально-правової охорони, яким виступає право на повагу до приватного життя особи, закріплене в ст. 8 Європейської конвенції з прав людини, в будь-якому його прояві. Також унікальним, принаймні порівняно з Україною, є визнання суб'єктом вчинення таких правопорушень юридичних осіб, і навпаки, визнання юридичної публічної чи приватної особи потерпілими від цих правопорушень, що неоднозначно сприйнято в кримінально-правовій доктрині Іспанії. Положеннями, які можуть виступати орієнтирами вдосконалення вітчизняного кримінального законодавства з додатковим обґрунтуванням, варто визнати такі: оцінка порушення «права на власне зображення», яке полягає у використанні зображення людини без її відома та згоди; питання караності відповідних кримінальних правопорушень; доцільність диференціації кримінальної відповідальності суб'єктів розголошення конфіденційної інформації залежно від того, чи стала остання відома у зв'язку з виконанням ними професійних, трудових обов'язків або ж стала свідомим порушенням професійної таємниці, диференціації кримінальної відповідальності залежно від виду інформації (чутливого характеру), віку потерпілої особи та наявності корисливого мотиву.

Схожим у кримінально-правовій охороні приватного життя людини в Польщі, Іспанії та в Україні є її основа, яку становлять конституція, Загальна Декларація прав людини, МПГПП, ЄКПЛ, Конвенція Ради Європи про захист осіб у зв'язку з автоматичною обробкою персональних даних, GDPR, закони про захист персональних даних. Цінним висновком аналізу польської кримінально-правової доктрини можна визнати те, що, як і вітчизняні фахівці, польські

науковці зазначають проблеми, пов'язані з імплементацією положень міжнародних актів у національне законодавство. Так, вони вважають, що ряд поправок, внесених до ст. 267 КК Польщі, є фактично автоматичним і буквально перепишуванням змісту ст. 2 Рамкового рішення 2005/222, в п. 11 якого вказано про необхідність вироблення загального підходу до складових елементів кримінальних правопорушень шляхом введення таких загальних складів злочинів, як: незаконний доступ до інформаційної системи, недоторканність системи та порушення недоторканності даних. Сутність критичних зауважень першочергово зводиться до того, що національний законодавець має імплементувати правові норми, а не нормативні акти, а відтак рамкові рішення гармонізують матеріальне кримінальне право та не підходять для дослівної транспозиції до тексту КК. Ураховуючи активну роботу над текстом нового Кримінального кодексу України, подальші наукові дослідження проблеми кримінально-правової охорони конфіденційної інформації особи з метою забезпечення охорони її приватного життя в країнах, які раніше почали процес гармонізації власного кримінального законодавства з вимогами міжнародно-правових стандартів у сфері захисту персональних даних, є вельми цінним для України.

20. З метою вдосконалення кримінально-правової охорони приватного та сімейного життя людини в Україні визнано обґрунтованими з позиції визначення підстав та умов криміналізації суспільно небезпечних діянь такі положення: 1) об'єднання типових посягань на приватне та сімейне життя людини в одному розділі за видовим об'єктом, у тому числі розголошення інформації про стан здоров'я та лікарської таємниці (проект КК); 2) уточнення об'єктивної сторони діяння, передбаченого ч. 1 ст. 163 КК, завдяки виключенню з диспозиції вказівки на такий спосіб передачі інформації, як «через комп'ютер»; 3) диференціацію кримінальної відповідальності за діяння, передбачене ч. 1 ст. 163, за ознакою вчинення кримінального правопорушення групою осіб за попередньою змовою та з корисливих мотивів; 4) уточнення дій, які порушують таємницю кореспонденції (ст. 4.7.5 проекту КК); 5) уточнення об'єктивної сторони складу кримінального правопорушення, передбаченого ч. 1 ст. 162 КК, шляхом включення до диспозиції такої дії, як «відмова залишити житло чи інше володіння особи»; 6) пропозиції перегляду санкцій ст. 162, 163, 182 КК.

Ознакою, яка диференціює кримінальну відповідальність за незаконні дії щодо конфіденційної інформації особи, варто визнати зміст інформації, яку можна позначити як «чутливі дані», або інформації, яка становить особливий ризик для прав і свобод суб'єктів персональних даних. Такими даними визнаються: 1) персональні дані про расове або етнічне походження, політичні, релігійні або світоглядні переконання, членство в політичних партіях та професійних спілках, засудження до кримінального покарання, а також дані, що стосуються здоров'я, статевого життя, біометричних або генетичних даних (ч. 1 ст. 7 ЗУ «Про захист персональних даних»).

Запропонована в проєкті нового Кримінального кодексу України законодавча модель кримінально-правової охорони приватного та сімейного життя особи видається в цілому обґрунтованою, оскільки враховує частину висловлених у кримінально-правовій науці думок, пропозицій і рекомендацій щодо вдосконалення відповідних кримінально-правових норм, позитивний досвід правового регулювання охорони приватності в кримінальному законодавстві інших країн, а також складнощі, які виникають на сьогодні в правозастосовній діяльності. Перевагами вказаного проєкту є, по-перше, спроба згрупувати всі посягання на приватне та сімейне життя людини за єдиним об'єктом в окремій структурній частині Особливої частини КК; по-друге, намагання спростити (викласти більш лаконічно) виклад об'єктивної сторони відповідних кримінальних правопорушень, на не шкоду чіткості та правової визначеності кримінального закону; по-третє, проведення диференціації кримінальної відповідальності за більшим колом обставин, які збільшують ступінь суспільної небезпеки цих діянь (зокрема неповнолітніх, колишнього подружжя, з метою полегшити вчинення іншого кримінального правопорушення, у складі групи). Натомість недоліком є намагання вирішувати засобами кримінального права ряд проблем, які можуть бути вирішені іншими засобами (як-от цивільно-правовими чи адміністративно-правовими). Ідеться про криміналізацію ненадання іншій людині інформації про стан її здоров'я, стан здоров'я її дитини чи підопічної людини, приховування інформації про причину смерті людини від члена її сім'ї чи іншої фізичної особи, уповноваженої членом сім'ї, обмеження людини в її праві вільно збирати, зберігати, використовувати чи поширювати інформацію, зокрема праві на вільний доступ до інформації про стан довкілля, якість харчових продуктів і предметів побуту, встановлення цензури процесу творчості чи результатів творчої діяльності. Принаймні в цих питаннях засоби кримінального права не мають набувати властивостей *ultima ratio*, адже на сьогодні надання доступу до інформації, усунення порушень права на інформацію та оскарження відмови або бездіяльності щодо надання інформації здійснюються відповідно до ЗУ «Про адміністративну процедуру» з урахуванням особливостей, визначених ЗУ «Про захист персональних даних», а суб'єкт інформаційних відносин може вимагати усунення будь-яких порушень його права на інформацію.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Статті в наукових періодичних виданнях, проіндексованих у базах даних Web of Science Core Collection та/або Scopus

1. Stomatov E., Palchenkova V., Gorokhovska O., Myrnyi S. Legal and moral and ethical problems of transplantation in Ukraine. *Journal of Critical Reviews*. 2020. Vol. 7. Issue 12. P. 2037–2041. (Особистий внесок: аналіз правових підстав здійснення трансплантології).

2. Stomatov E., Riabchynska O., Anishchenko M., Filei Yu. Medical Secrecy in the context of doctor's obligation and patient's right: legal analysis. *Journal of Law and Social Deviance*. 2022. Vol. 24. P. 1–37. (*Особистий внесок: аналіз відповідної практики вітчизняних судів та кейсів ЄСПЛ*).

3. Stomatov E., Anishchenko M., Filei Yu., Myrnyi S. Problems of providing the right to privacy in the context of digitalization of the health care sphere in Ukraine. *Medicine and Law*. 2023. Vol. 42. № 4. P. 741–762. (*Особистий внесок: аналіз поняття лікарської таємниці*).

Статті у виданнях, які включено до переліку наукових фахових видань України

4. Большакова Д. О., Стоматов Е. Г. Призначення покарання на підставі угод у провадженнях щодо кримінальних правопорушень у сфері службової діяльності. *Держава та регіони: Серія: Право*. 2021. № 1 (71). С. 136–144. DOI <https://doi.org/10.32840/1813–338X–2021.1.22>. (*Особистий внесок: аналіз оцінки судом відповідності узгодженого сторонами угоди покарання положенням КК України*).

5. Рябчинська О. П., Стоматов Е. Г. Призначення покарання більш м'якого, ніж передбаченого законом: кримінально-правовий та кримінально-процесуальний аспекти. *Науковий електронний юридичний журнал*. 2019. № 4. С. 207–210. DOI <https://doi.org/10.32782/2524–0374/2019–4/56>. (*Особистий внесок: узагальнення практики та виокремлення випадків неправильного застосування ст. 69 КК України*).

6. Stomatov E., Riabchynska O. Criminal law protection of the right to privacy in the medical field: international and national context. *Scientific Bulletin of Dnipropetrovsk State University of Internal Affairs*. 2022. Special Issue № 1. P. 158–163. DOI <https://doi.org/10.31733/2078–3566–2022–5–158–164>. (*Особистий внесок: аналіз практики національних судів*).

7. Рябчинська О. П., Стоматов Е. Г. Конфіденційна інформація про особу як предмет кримінального правопорушення, передбаченого ст. 182 КК України: змістовні ознаки. *Юридичний електронний науковий журнал*. 2023. № 6. С. 484–490. DOI <https://doi.org/10.32782/2524–0374/2023–6/113>. (*Особистий внесок: аналіз практики національних судів, її оцінка, виокремлення правозастосовних проблем*).

8. Стоматов Е. Г. Забезпечення права на приватне життя засуджених до позбавлення волі та осіб, взятих під варту: таємниця кореспонденції. *Науковий вісник ДДУВС*. 2023. № 2. С. 226–233. DOI [10.31733/2078–3566–2023–2–226–233](https://doi.org/10.31733/2078–3566–2023–2–226–233).

9. Стоматов Е. Г. Кримінально-правова охорона конфіденційної інформації за Кримінальним кодексом Республіки Польща (на прикладі ст. 267 КК). *Держава та регіони: Серія: Право*. 2023. № 3 (81). С. 119–127. DOI <https://doi.org/10.32782/1813–338X–2023.3.18>.

10. Пальченкова В. М., Стоматов Е. Г. Формування концепту права людини на приватність в західноєвропейських країнах та сполучених штатах Америки: ретроспективний аспект. *Юридичний електронний науковий журнал*. 2023. № 7. С. 48–51. DOI <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2023-7/9>. (Особистий внесок: дослідження унормування права на приватне життя та сімейне життя).

11. Стоматов Е. Г. Право на приватність в історії українського конституціоналізму. *Юридичний електронний науковий журнал*. 2023. № 8. С. 44–48. DOI <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2023-8/7>.

12. Стоматов Е. Г. Теоретико-методологічні підходи щодо визначення поняття кримінально-правової охорони права на приватне та сімейне життя. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Юриспруденція*. 2023. № 64. С. 114–119. DOI <https://doi.org/10.32841/2307-1745.2023.64.22>.

13. Стоматов Е. Г. Кримінально-правова охорона права на недоторканність приватного життя: новітня історія України. *Науковий юридичний електронний журнал*. 2024. № 1. С. 558–563. DOI <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2024-1/133>.

14. Стоматов Е. Г. Порухення недоторканності житла: теоретико-правові проблеми визначення предмета. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2024. № 3. С. 212–219. DOI <https://doi.org/10.32782/pyuv.v3.2024.37>.

15. Стоматов Е. Г. Кримінально-правова охорона приватного і сімейного життя людини в контексті негативного та позитивного обов'язку держави. *Вісник Ужгородського державного університету: Серія право*. 2024. № 83. Ч. 3. С. 140–150. DOI <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2024.83.3.22>.

16. Павлов В. Г., Стоматов Е. Г. До питання про законність втручання в приватне життя людини. *Правові новели*. 2024. Вип. 23. С. 237–246. DOI <https://doi.org/10.32782/ln.2024.23.31>. (Особистий внесок: аналіз підстав втручання в приватне життя людини в процесі реалізації повноважень органів влади (гласні та негласні оперативно-розшукові заходи, примусове проникнення до житла тощо)).

17. Рябчинська О. П., Стоматов Е. Г. Кримінально-правова охорона недоторканності приватного життя в Королівстві Іспанія. *Науковий вісник Ужгородського Національного університету. Серія Право*. 2024. № 86. Ч. 4. С. 356–366. DOI <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2024.86.1.4.54>. (Особистий внесок: узагальнення практики застосування кримінально-правових норм судами різних інстанцій в Іспанії).

18. Стоматов Е. Г. Кваліфікуючі ознаки порушення недоторканності житла особи. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2024. № 10. С. 581–586. DOI <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2024-10/137>.

19. Стоматов Е. Г. Зміст сімейного життя особи в контексті кримінально-правової охорони приватного життя людини. *Держава та регіони: Серія: Право*. 2024. № 4. С. 124–131. DOI <https://doi.org/10.32782/1813-338X-2024.4.19>.

20. Рябчинська О. П., Стоматов Е. Г. Особливості застосування практики ЄСПЛ в процесі кримінально-правової кваліфікації посягань на недоторканність приватного життя особи. *Правова позиція*. 2024. № 4 (45). С. 45–50. DOI <https://doi.org/10.32782/2521-6473.2024-4.8>. (*Особистий внесок: аналіз вироків, постановлених судами в провадженнях цієї категорії справ на предмет посилення на конкретні рішення ЄСПЛ у процесі кримінально-правової кваліфікації, формулювання висновків*).

21. Павлов В. Г., Стоматов Е. Г. Деякі питання методології кримінально-правової науки. *Право і суспільство*. 2024. № 4. С. 619–626. DOI <https://doi.org/10.32842/2078-3736/2024.4.87>. (*Особистий внесок: аксіологічні проблеми методології кримінально-правових досліджень*).

Матеріали конференцій

22. Рябчинська О. П., Стоматов Е. Г. Тенденції судової практики призначення більш м'якого покарання, ніж передбачено законом на підставі ст. 69 КК. *Кримінально-правове регулювання та забезпечення його ефективності* : матеріали міжнар. наук.-практ. конф., м. Харків, 18–19 жовтня 2018 р. / редкол.: В. Я. Тацій (голов. ред.), В. І. Борисов (заст. голов. ред.) та ін. Харків : Право, 2018. С. 356–361. (*Особистий внесок: узагальнення практики та виокремлення випадків неправильного застосування ст. 69 КК України*).

23. Стоматов Е. Г. Окремі проблеми обмеження права на недоторканність приватного життя особи в кримінальному судочинстві. *Теоретичні та практичні проблеми розвитку кримінального права і процесу* : матеріали Х Всеукр. наук.-практ. семінару (м. Івано-Франківськ, 03 грудня 2021 р.). Івано-Франківськ : Редакційно-видавничий відділ Університету Короля Данила, 2021. С. 136–144.

24. Рябчинська О. П., Стоматов Е. Г. Розмежування понять лікарської таємниці та медичної інформації в контексті кримінально-правового захисту приватного життя особи. *Правова політика України: історія та сучасність* : матеріали III Всеукр. наук.-практ. семінару (м. Житомир, 7 жовтня 2022 р.). Житомир : Житомирська політехніка, 2022. С. 79–82. (*Особистий внесок: критерії розмежування*).

25. Стоматов Е. Г. Особливості забезпечення недоторканності житла особи в умовах воєнного стану. *Наука і вища освіта* : тези доповідей XXXI Міжнар. наук. конф. студентів і молодих учених, м. Запоріжжя, 9 листопада 2022 р. Класичний приватний університет. Запоріжжя : КПУ, 2022. С. 114–115.

26. Стоматов Е. Г. Особливості обмеження таємниці листування, телефонних розмов, телеграфної та іншої кореспонденції військовополонених в

таборах та дільницях для тримання військовополонених. *Актуальні проблеми правоохоронної діяльності в умовах воєнного стану* : тези Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Хмельницький, 16 березня 2023 р.). Хмельницький : Вид-во НАДПСУ, 2023. С. 485–488.

27. Гороховська О. В., Стоматов Е. Г. Кримінально-правова охорона порушення недоторканності житла за кримінальними законами України та Республіки Польща. *Гармонізація законодавства України з правом Європейського Союзу: реалії та перспективи* : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф., м. Запоріжжя, 18 травня 2023 р. Львів ; Торунь : Liha-Pres, 2023. С. 51–55. (*Особистий внесок: аналіз нормативно-правової бази, узагальнення практики, висновки*).

28. Стоматов Е. Г. Забезпечення права на таємницю кореспонденції засуджених до позбавлення волі та осіб, взятих під варту. *Пенітенціарна система у глобальному вимірі* : матеріали III Міжнар. пенітенціарного форуму, м. Київ, 3 листопада 2023 р. Львів ; Торунь : Liha-Pres, 2023. С. 115–119.

29. Стоматов Е. Г. Право на повагу до приватного та сімейного життя дитини. *Забезпечення принципів поваги, захисту та реалізації прав дитини у цифровому середовищі* : збірник матеріалів Всеукр. наук.-практ. конф., м. Дніпро / Дніпровський національний університет і мені Олеся Гончара, 23 листопада 2023 р. Дніпро : Ліра, 2023. С. 134–136.

АНОТАЦІЯ

Стоматов Е. Г. Кримінально-правова охорона приватного та сімейного життя людини в Україні. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук за спеціальністю 12.00.08 – кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право. – Класичний приватний університет, Запоріжжя, 2025.

У дисертації вперше у вітчизняній кримінально-правовій науці комплексно з урахуванням наукових здобутків представників української і європейської правової науки запропоновано вирішення науково-прикладної проблеми визначення кримінально-правових засад охорони приватного та сімейного життя в Україні; обґрунтовано низку концептуальних положень, висновків і рекомендацій щодо вдосконалення законодавства та його застосування правоохоронними органами й судами. Проаналізовано етапи формування змісту концепту права людини на приватність і його трансформацію в міжнародному вимірі та в історії українського конституціоналізму. Визначено поняття кримінально-правової охорони права на недоторканність приватного життя в новітній історії України як імперативної владної діяльності, здійснюваної з метою забезпечення належної реалізації цього особистого немайнового права та убезпечення його від протиправного впливу, що полягає у

встановленні кримінально-правових заборон Верховною Радою (нормативний рівень кримінально-правового регулювання) та застосуванні забороняючих кримінально-правових норм, що передбачають відповідальність за конкретні посягання на приватне та сімейне життя людини, у разі вчинення відповідного кримінального правопорушення, передбаченого КК України, судом (індивідуальний рівень нормативно-правового регулювання). Розкрито змістовні ознаки такої охорони та її темпоральні межі.

Ключові слова: приватне життя, сімейне життя, конфіденційна інформація, персональні дані, кримінально-правова охорона, житло, листування, кореспонденція, кримінальне правопорушення, кримінальна відповідальність, покарання, права людини, інформаційне право, право на інформацію.

SUMMARY

Stomatov E. G. Criminal and legal protection of private and family life in Ukraine. – Qualification scientific work in the form of a manuscript.

Dissertation for the degree of Doctor of Laws in the specialty 12.00.08 «Criminal Law and Criminology; Criminal Executive Law» – Classical Private University, Zaporizhzhia, 2025.

The dissertation presents the results of a comprehensive fundamental research based on modern scientific achievements of representatives of national and European legal science, which solves an important scientific and applied problem of determining the criminal law principles of protection of private and family life in Ukraine, substantiates a number of conceptual provisions, conclusions and recommendations for improving legislation and its application by law enforcement agencies and courts. The work systematises scientific knowledge about the state of development of criminal law protection of private and family life, analyses the stages of formation of the content of the concept of the human right to privacy and its transformation in the international dimension; traces the institutionalisation of the right to privacy in the history of Ukrainian constitutionalism.

The author establishes that the genesis of criminal law protection of the right to privacy in the modern history of Ukraine is characterised by its complexity and complete dependence on the approaches to understanding and implementation of human rights, in particular, personal (private) rights. The exercise of the right to privacy and its criminal legal protection clearly demonstrate the essential differences between totalitarian, authoritarian and rule-of-law states, and the degree of development of civil society. The state of criminal law protection of the right to privacy in the modern history of Ukraine is defined as one which mainly depends on the level of definition of the constitutional right to respect and non-interference with private and family life in combination with other rights and freedoms, the development and effectiveness of the system of institutional, legal, procedural and judicial guarantees of

their observance, sufficient formation of civil society institutions, the political regime in the State, the absence of destabilising internal and external political factors.

As a result of the study, the author develops theoretical and methodological approaches to the definition of the concept of criminal law protection of the right to personal and family life in the epistemological, ontological and axiological aspects and formulates the concept of criminal law protection of personal and family life of an individual as a mandatory State activity which is carried out with a view to ensuring the proper exercise of this personal non-property right and protecting it from unlawful influence, and which consists in the establishment of criminal law prohibitions by the Verkhovna Rada of Ukraine (normative level of criminal law regulation) and application by the court of prohibitive criminal law provisions providing for liability for specific encroachments on personal and family life of a person in case of committing a relevant criminal offence under the Criminal Code of Ukraine (individual level of legal regulation).

The author pays considerable attention to clarifying the object and limits of criminal law protection of private and family life in the system of legal protection and investigates criminal law protection as a part (element) of legal protection of respect for private and family life, which is carried out both by public law (administrative law protection) and private law (civil law protection), and identifies the features of criminal law protection in the ultima ratio aspect.

In order to improve the criminal law protection of private and family life in Ukraine, the following provisions are recognised as reasonable in terms of defining the grounds and conditions for criminalisation of socially dangerous acts 1) consolidation of typical encroachments on private and family life in one section by type of object, including disclosure of information on health status and medical secrets (draft CC); 2) clarification of the objective side of the act under Part 1 of Article 163 of the CC by excluding from the disposition the reference to such a method of information transmission as ‘via computer’; 3) differentiation of criminal liability for the act under Part 1 of Article 163 on the grounds of committing a criminal offence by a group of persons by prior conspiracy and for mercenary motives; 4) clarification of actions that violate the secrecy of correspondence; 5) clarification of the objective side of the criminal offence under Part 1 of Article 162 of the CC by including in the disposition such an action as ‘refusal to leave a person's home or other property’; 6) proposals to revise the sanctions of Articles 162, 163, 182 of the CC.

Key words: private life, family life, confidential information, personal data, criminal law protection, housing, correspondence, correspondence, criminal offence. criminal liability, punishment, human rights, information law, right to information.

СТОМАТОВ ЕДУАРД ГРИГОРОВИЧ

**КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВА ОХОРОНА
ПРИВАТНОГО ТА СІМЕЙНОГО ЖИТТЯ ЛЮДИНИ В УКРАЇНІ**

12.00.08 – кримінальне право та кримінологія;
кримінально-виконавче право

РЕФЕРАТ

дисертації на здобуття наукового ступеня
доктора юридичних наук

Підписано до друку 21.04.2025.

Формат 60x84/16. Папір офсетний. Друк цифровий. Гарнітура Times.
Умовн.-друк. арк. 1,8. Обл.-вид. арк. 1,8. Тираж 150 пр. Зам. № 03-2025АБ.

Видавець та виготовлювач Класичний приватний університет
69002, м. Запоріжжя, вул. Жуковського, 70б

Свідоцтво суб'єкта видавничої справи
серія ДК, № 3321 від 25.11.2008